



A kutatási beszámolót írta: Domokos Tamás

A kutatásra a Miskolc Városi Pedagógiai Intézet és az ECHO Oktatáskutató Műhely együttműködésében került sor. A program megvalósítását az Oktatási Minisztérium "A" projektje támogatta. Projekt azonosító: ECHO 48/1999.



ECHO Oktatáskutató Műhely
8000 Székesfehérvár, Tóvárosi ln. 67.fsz.3.
(30) 217-0923; Tel/fax: (22) 325-536
dtmonit@elender.hu



Jelen kutatási beszámoló további felhasználásához lépjen kapcsolatba az Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet Közhasznú Társasággal!

A kutatási beszámoló kéziratnak minősül, hivatkozni ennek figyelembevételével a feltüntetett szerzők, annak hiányában a beszámolót jegyző szervezet engedélyével lehet.

A kutatáshoz kapcsolódó adatbázis és módszertani anyagok az Intézetnél történt regisztráció után szintén elérhetők.

Javaslatait, észrevételeit, szakmai megjegyzéseit is szívesen várjuk a következő címen:

Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet
8000 Székesfehérvár, Forgó u. 15.
Tel: +36 (22) 502-276, Fax: +36 (22) 379-622
www.echosurvey.hu info@echosurvey.hu

TARTALOMJEGYZÉK

1. Prológus	3.o.
1.1 A kutatás célja	3.o.
1.2 A kutatási módszer	4.o.
1.3 Adatfeldolgozás	4.o.
2. Általános demográfiai helyzetkép	6.o.
3. A tanulók családi háttere	10.o.
4. Iskolai konfliktusok	19.o.
5. Magatartás és neveltség	24.o.
6. Személyiségvonások és magatartásformák	28.o.
7. Attitűdök	31.o.
8. Médiafogyasztás	37.o.

1. PROLÓGUS

1.1 A kutatás célja

Az iskola intézményének egészével és az iskolában zajló pedagógiai munkával szemben különböző társadalmi igények fogalmazódnak meg. Ezek közül - a szülői figyelem csökkenésével párhuzamosan - egyre intenzívebben kell felvállalni az iskolának a gyermekek magatartási és viselkedéskultúrájának fejlesztését, alakítását. Kutatási programunk célja az volt, hogy keresztmetszeti képet adjon a általános iskolás tanulók viselkedési kultúrájáról, valamint az ezzel összefüggő értékrendi, identitási kérdésekről, motivációkról. Speciális célzott szakkutatásunkat Miskolc Megyei Jogú Városban tanuló 7. osztályos diákokra fókuszáltuk.

Mivel a vizsgálati téma rendkívül összetett és a probléma fogalmi összetevői sem egyértelműek, szükség volt arra, hogy pontosan definiáljuk mit is értünk viselkedés, magatartás alatt, illetve milyen háttérfaktorok vizsgálatára terjesztjük ki a kutatást.

A Városi Pedagógiai Intézet által elfogadott definíció szerint a viselkedés olyan alkalmi tanulói válaszreakció, ami alapvetően a körülményektől determinált. Ezzel szemben a magatartás nem alkalmi, hanem állandó jellegű válaszreakció, amely tartósan jellemzi a személyiséget. A pedagógiai fejlesztő munka felfogása szerint, ha a tanulók következetesen helyes viselkedési formákat tanúsítanak az már valószínűleg helyes magatartást eredményez. A helyes magatartás pedig hatással van az alkalmi viselkedésre, befolyásolja, sőt néha egyenesen meghatározza azokat.

A gyermeki viselkedést számos tényező befolyásolhatja. Mivel a helyes viselkedést csak a társadalmi jogi és erkölcsi normák felől lehet meghatározni szükségképpen a deviáns viselkedésekre és veszélyeztetettségre kellett kihegyezni a vizsgálatot, messze menően elfogadva azt a neveléseméleti tézist, mely szerint a gyermek eredendően jó. Ennek megfelelően a kutatás során megpróbáltunk kiszűrni néhány tipikus viselkedési problémát, zavart (passzivitás, visszahúzódás, ábrándozás, elfojtás, agresszió, projekció), a tanulói konfliktusokat és a deviáns viselkedés prognosztizálhatóságához több háttérfaktor hatását (formális családi háttér, család érzelmi atmoszférája, szülői bánásmód, iskolai teljesítmény, személyiségvonások, értékrend) tanulmányoztuk. Bár a deviáns veszélyeztettség kísérleti prognosztikai skálájának háttérfaktorai tartalmazznak pszichopatológia tényezőket is,

vizsgálatunk az alkalmazott módszerből fakadóan erre nem terjedhetett ki.

1.2 A kutatási módszer

A kutatás empirikus adatgyűjtésére önkitöltős kérdőívek segítségével 2000 tavaszán került sor. A 7. osztályos tanulók a 4 oldalas, 118 kérdést tartalmazó kérdőíveket tanórákon töltötték ki. A tanulóknak minden körülmények között biztosítani kellett a válaszadás önkéntességét és anonimitását. A tanulókkal a kitöltés előtt a felügyelő segítőknek ismertetni kellett a kutatás célját, el kellett mondani, hogy a kérdőív kitöltése önkéntes és névtelen, valamint fel kellett hívni a tanulók figyelmét arra, hogy az elemzést és az értékelést külső szakemberek, kutatók fogják végezni. A kitöltött kérdőíveket a segítő az osztály jelenlétében behelyezte egy borítékba, lezárta, és két diák aláírta a lezárt borítékot. A lezárt borítékokat a kutatás helyi koordinátora gyűjtötte össze.

A tanulói vizsgálat Miskolc 25 alapfokú oktatási intézményére (általános iskolájára) terjedt ki. Az általunk megkérdezett diákok az alapsokaság (az összes 7. évfolyamos tanuló) 26 százalékát teszik ki, az 1865 tanulóból 486 fő válaszolt kérdéseinkre. A mintába kerülő osztályközösségeket az iskolák által közölt alapadatok alapján határoztuk meg, figyelembe véve a specializáció (tagozat) szerinti kvótákat, valamint a nemek szerinti összetételt. Mivel több iskolában voltak az adatfelvétel idején hiányzó tanulók, a hiányzásból és az esetleges válaszmegtagadásból fakadó kismértékű torzulást matematikai-statisztikai súlyozással korrigáltuk. A súlyozás után a minta nem és tagozat szerint pontosan reprezentálja a miskolci 7. osztályos tanulókat, megegyezik az alapmegoszlással.

A mintavételi hiba nagysága városi szinten +/- 3-4 százalék az adott kérdésre válaszolók számától függően. Ez azt jelenti, hogy az általunk mért eredmények legfeljebb ennyivel térnek el attól az eredménytől, amit akkor kapnánk, ha minden 7. osztályos diákot megkérdeznénk a városban.

1.3 Adatfeldolgozás

A kérdőívből kinyerhető empirikus adatokat kódolás után számítógépen rögzítettük és ellenőriztük. Az adatelemzést SPSS programmal végeztük.

Egyes kérdéseknél azt kértük a válaszolóktól, hogy értékeljenek állításokat, minősítsenek társadalmi problémákat, négyfokú skálán. Ezen kérdések esetében a kapott értékeket egy százfokú skálára számoltuk át, ahol a százaz értéket az jelentette volna, ha az adott kérdésre minden válaszoló egyöntetűen a maximális, a nullát pedig az, ha a minimális

pontszámot adja. A határ az ilyen százfokú skálákon az ötven pont. Az ez alatti érték általában negatív véleményt (bizalmatlanságot, elégedetlenséget, elutasítást stb.), míg az e feletti érték pozitív véleményt (elégedettséget, bizalmat, támogatottságot stb.) jelez.

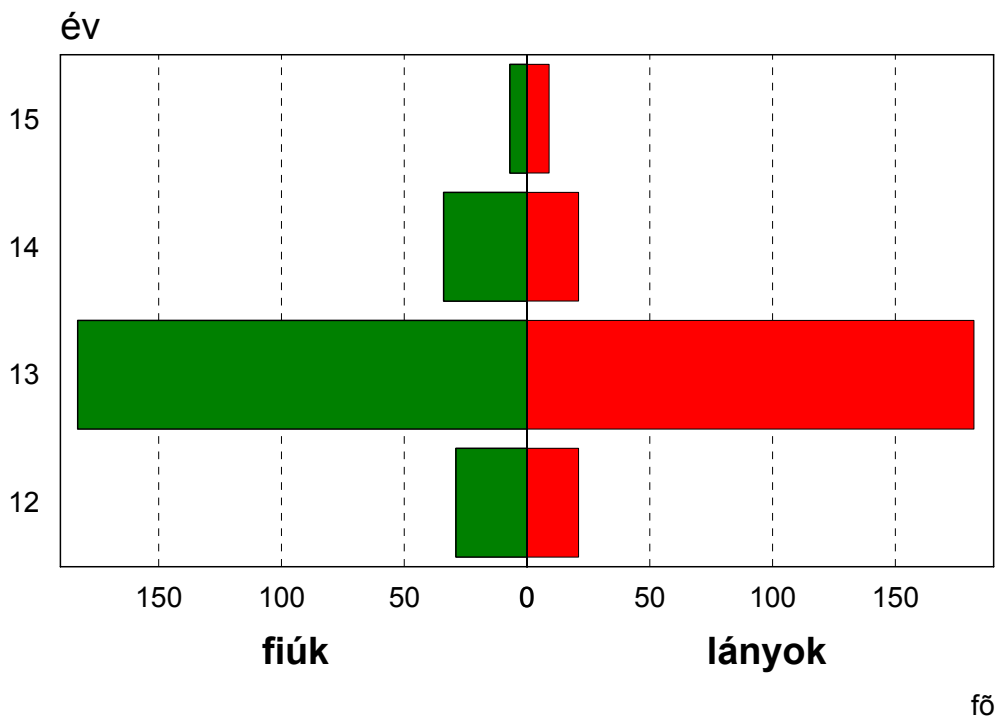
A feldolgozás során a primer adatfeldolgozáson, az alapmegoszlások közlésén túl, az összefüggések és a rejtett tartalmak, tendenciák vázolására két és háromdimenziós elemzéseket készítettünk, korreláció és szórás vizsgálatokat, valamint faktoranalízist és klaszterelemzést is végeztünk.

2. ÁLTALÁNOS DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP

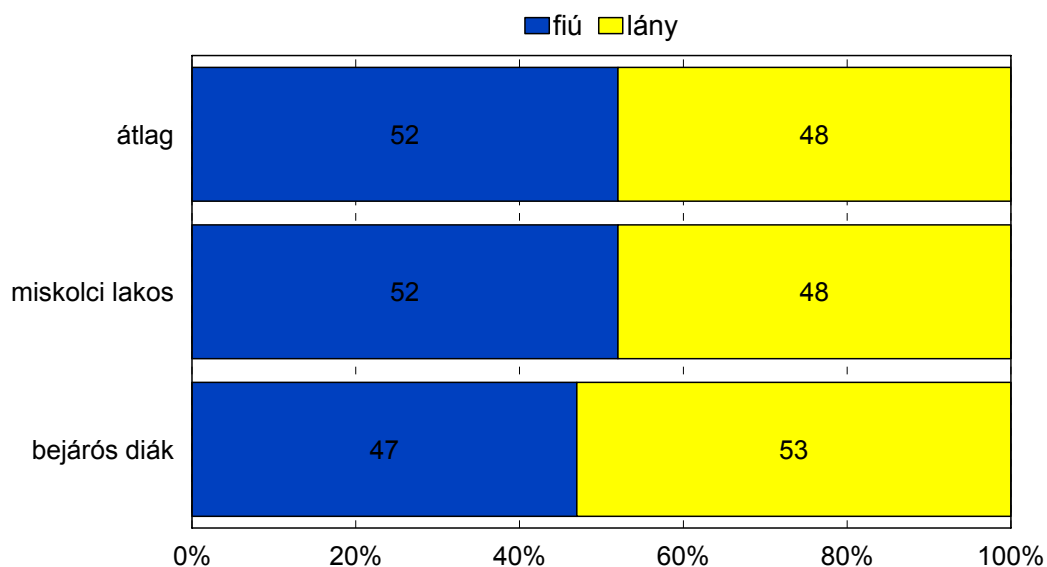
Mielőtt belekezdenénk a magatartás és viselkedési jellemzők részletes ismertetésébe, szükséges, hogy a vizsgált tanulók demográfiai helyzetét, összetételét ismertessük, mert vannak olyan tendenciák, jelenségek, amelyek csak ennek fényében lesznek érthetőek.

A társadalomtudományi vizsgálódások alapvető demográfiai változója közé tartozik az életkor. A vizsgált tanulói korosztályban a tanulók 97 százaléká még gyerekkorú (tehát jogi értelemben teljesen cselekvőképtelen), s a maradék 3 százalék is csak korlátozottan cselekvőképes, betöltötte a 14. életévet. A mintában a korosztályi jellemzőknek megfelelően a 13 évesek aránya a legmagasabb, 75 százalék. Az ennél fiatalabbak (12 évesek) aránya 10 százalék, az idősebbeké (14-15 évesek) 15 százalék. A tanulók átlagéletkora 13.07 év. Jól kimutatható, hogy a szülő iskolai végzettségnek csökkenésével nő a 7. osztályos diákok átlagéletkora, míg a diplomás szülők hetedikes gyerekeinek 12.9 év, az érettségizett szülőknél 13, a szakmunkásoknál 13.1, a max. nyolc osztályt végzett szülők gyermekeinek pedig 13.6 év az átlagéletkora a 7. évfolyamban. E mögött nyilván az húzódik meg, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyermekei körében magasabb a bukottak (tehát idősebbek) aránya.

A vizsgált tanulók korfája

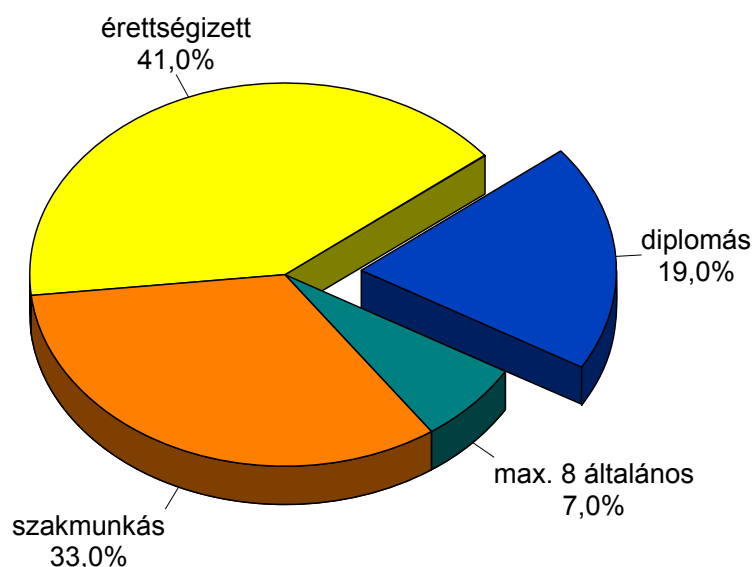


A válaszolók nemi megoszlása lakóhelyenként



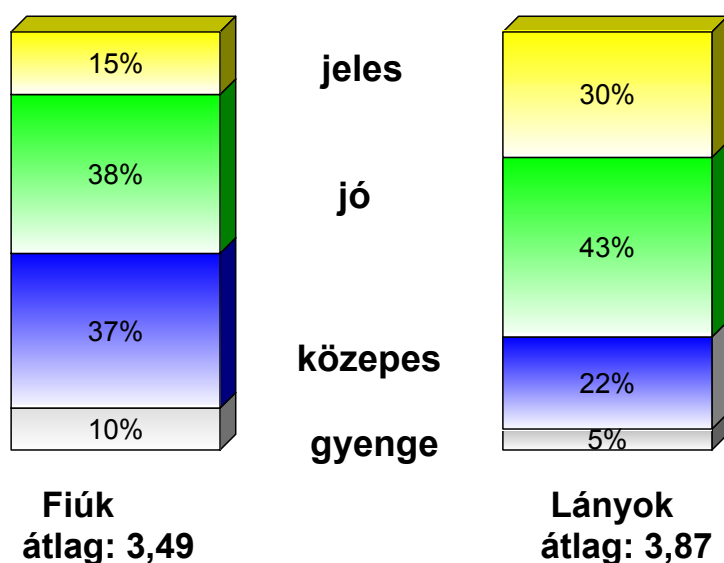
A válaszolók nem szerinti összetétele megfelel a korcsoportra jellemző általános demográfiai helyzetnek, kiegyenlített a nemek aránya városi szinten. Ha azonban a tanulók nemek szerinti összetételét lakóhely szerint vizsgáljuk már némi eltérés tapasztalható. A miskolci általános iskolákban tanuló de nem helyben lakó (bejárós) hetedikes diákok (a tanulók 6 százaléka) körében egy kicsit magasabb a lányok aránya.

A szülők iskolai végzettségének megoszlása



Eddigi tapasztalataink alapján - különösen a magatartás és viselkedéskultúra tekintetében - a legfontosabb magyarázó változók egyike a szülők iskolai végzettsége, azon belül is az apa iskolázottsága. A kérdezett hetedikes diákok 7 százalékának édesapja csak általános iskolába járt, 33 százalékuk kitanult valamilyen szakmát, további 41 százalék édesapja le is érettségizett. A diplomás szülők aránya 19 százalék. Kimutatható, hogy bejárós tanulók szüleinek egy kicsit magasabb az átlagos képzettségi szintje (a diplomás szülők aránya 1 százalékkal, az érettségizettek aránya 7 százalékkal magasabb, mint a miskolci lakosú hetedikes diákok szüleinek képzettsége). Ennek oka az oka, hogy a nem helyben lakó, képzetlenebb szülők inkább a miskolci általános iskolák felé orientálják gyermekeiket, a remélt magasabb színvonalú iskolai képzés reményében.

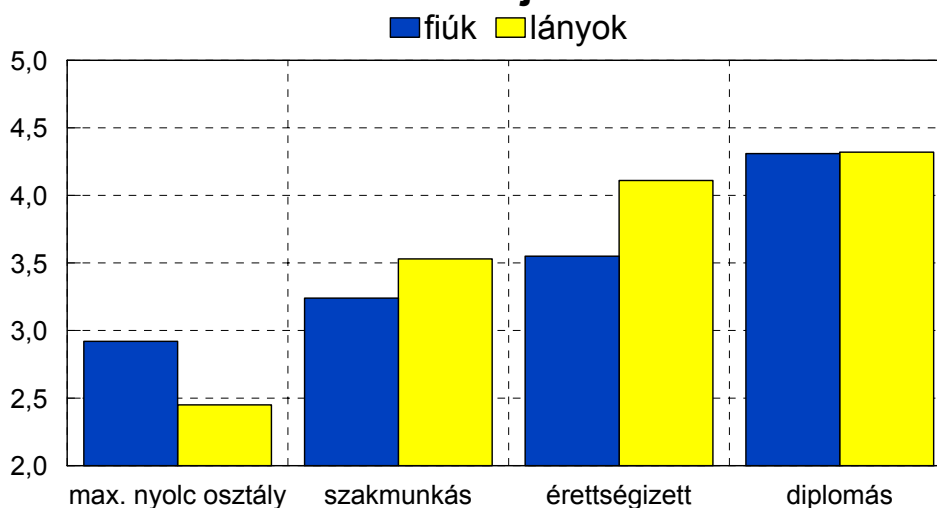
A tanulók tanulmányi eredménye



A kérdőívben arra is megkértük a tanulókat, hogy nyilatkozzanak iskolai teljesítményükről, megkérdeztük a legutóbbi félév végi tanulmányi átlagukat. A városban tanuló hetedikes diákok összesített átlaga jó, számszerűsítve 3,68. Ha nominálisan kategorizáljuk a tanulmányi átlagokat, a diákok 8 százaléka minősül gyenge tanulónak (1-2,49 közötti átlag), további 30 százalékuk közepes eredményt ért el a legutóbbi félévben (2,5-3,49 közötti átlag). Ennél jobb átlagot produkált a tanulók 40 százaléka. 4,5-ös, tehát jeles átlagot ért el a tanulók 22 százaléka.

Természetesen nemek szerint jelentős eltérés mérhető a tanulmányi átlag tekintetében. Ahogy az várható volt, a lányok magasabb tanulmányi átlagot produkáltak (3.87), mint a fiúk (3.49), a jeles tanulók aránya kétszer magasabb körükben.

Tanulmányi átlag a szülő képzettségének dimenziójában



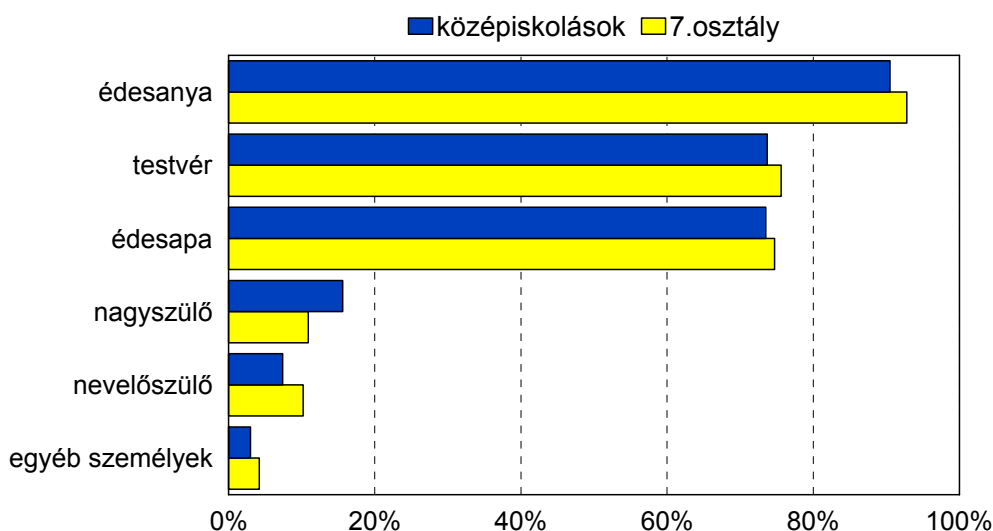
A tanulmányi átlagokat vizsgálva fel kell hívni a figyelmet arra a - pedagógusok által jól ismert - tényre, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülő gyermeke, mivel több kulturális tőkével rendelkezik, jobban meg tud felelni az iskolai elvárásoknak, s az iskolákat leginkább ők tudják "használni" céljaik elérésére. Míg a diplomás szülők gyermekei 4.3-as átlagot értek el, addig az érettségizetteknél 3.80, a szakmunkásoknál pedig csak 3.39 ez az érték. A maximum nyolc osztályt végzett szülők gyermekeinek 56 százaléka közepes, további 30 százaléka pedig kifejezetten gyenge tanuló.

3. A TANULÓK CSALÁDI HÁTTERE

A családi háttérre vonatkozó információkat a diákoktól kérdeztük meg, mivel ez segíthet feltérképezni a magatartási és viselkedési kultúra legmeghatározóbb hátterét.

A tanulóval egy háztartásban élő személyek említési arányait vizsgálva kiderült, hogy a legintenzívebb kapcsolata a tanulóknak édesanyjukkal van, az összes hetedikes tanuló 93 százaléka él szülőanyjával közös családban. Édesapjukkal már kevesebben vannak napi kapcsolatban, a tanulók 75 százaléka adott ilyen választ. A miskolci hetedikes diákok 76 százalékával egy háztartásban testvér is van.

A tanulóval egy háztartásban élő személyek említési aránya



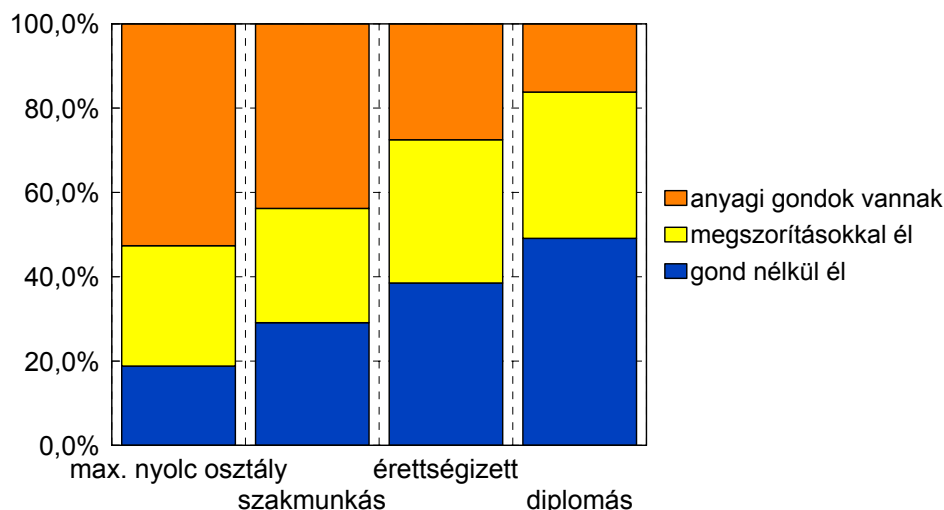
Természetesen a testvéreken és az édes szülőkön kívül más személyek is előfordulhatnak a családokban. Gyakran fordul elő, hogy két generációnál több él közös háztartásban, a tanulók 11 százaléka említette, hogy a nagyszülő is náluk lakik. A válasz után újraraházasodott szülővel mostohaszülő érkezhethet a tanuló családjába, ez történt minden tizedik diákkal.

A családok szerkezetét tekintve a miskolci középiskolás fiatalok közül ötvenegy százalék él mindkét szülőjével és testvérével, míg 12 százalék mindkét szülővel, de egyedüli gyermekként. Ehhez jön még öt százalék, ahol a szűk családba a nagyszülők is beletartoznak, a családdal egy háztartásban élnek, illetve további egy százalék, ahol más rokonok is a családdal együtt élnek. Mindent összevetve a kérdezett hetedikesek 71 százaléka, vagyis

közel háromnegyede, akire azt lehet mondani, hogy nem csonka családban él (szándékosan nem a „rendezett” kifejezést használtuk, mivel rendezett családi életet csonka családban is lehet élni, míg a teljes család nem feltétlenül garancia erre).

A csonka családban, vagy nem a szüleivel együtt lakó tanulók aránya valamivel átlag alatti bejárósok között, (24 százalék), a lányoknál (25 százalék), a diplomás (26) és a szakmunkás (22) családokban. Természetesen a csonka családban való nevelkedésnek számos negatív következménye lehet. A tanulók körében mért adatok szerint a csonka családban élők néhány tizeddel alacsonyabb tanulmányi átlagot produkáltak. Ne gondoljuk, hogy a látszólag rendezett családok mindegyike hibátlanul funkcionál. A rossz családi háttér nem egyenlő a szociálisan és egzisztenciálisan rossz helyzetben lévő családokkal. Általános tapasztalat, hogy számos esetben az átlagos vagy átlagon felüli jómódú családok - talán éppen a hajtás miatt - nem működnek megtartó és visszatartó erőként. Gyakran halljuk, sőt tapasztaljuk, hogy a családi figyelem középpontjából kikerül a gyermek, nem jut rá mennyiségileg és minőségileg kielégítő figyelem, mert a szülők az egzisztenciális biztonságuk megteremtésével vagy szinten tartásával vannak elfoglalva, s a diákok önbesorolása szerint nem is eredménytelenül.

Anyagi háttér a szülő képzettségének dimenziójában



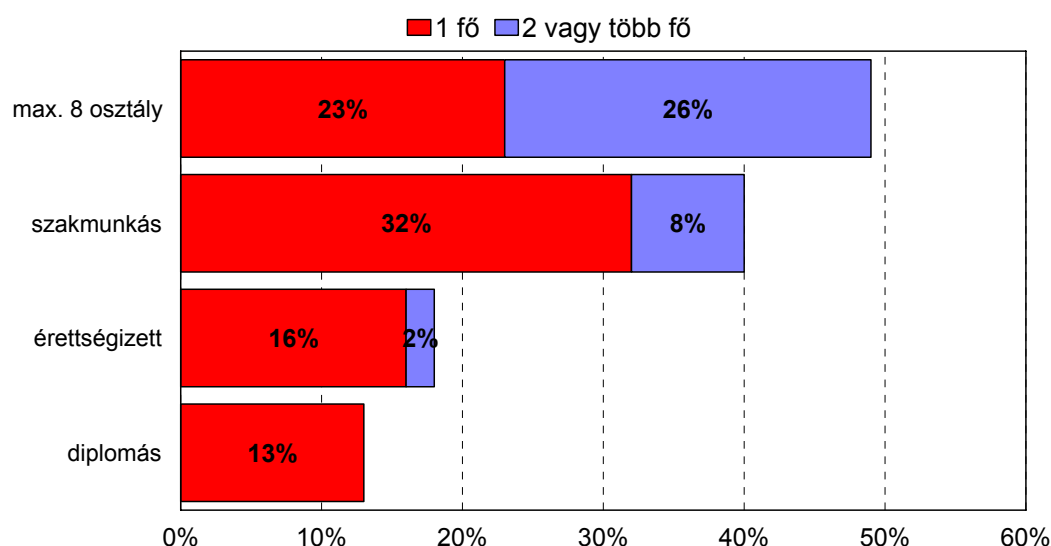
A megkérdezett diákok 35 százaléka nyilatkozott úgy, hogy családjuk gond nélkül megél, további 32 százalékuk pedig ügyes beosztással, bizonyos lemondásokkal, megszorításokkal jön ki a keresetből. Minden harmadik tanuló panaszkodott anyagi gondokról, 5 százalékuk családjában kifejezetten gyakran vannak ilyen problémák. Jól

kirajzol

A család vagyoni helyzete nem független az iskolai végzettségtől és a gazdasági aktivitástól. Nem meglepő módon a képzettebb családok, az egész családokban élő tanulók körében többen vannak, akik úgy nyilatkoztak, hogy nincsenek anyagi problémáik.

A családi viszonyokat nagymértékben meghatározza, hogy a kilencvenes évek piacgazdaságának egyik legkíméletlenebb vonása, a munkanélküliség érinti-e a családot vagy sem. A kérdezett diákok 28 százalékának a családjában van munkanélküli családtag, közülük öt százalék családjában egynél is több. Ezek az eredmények megegyeznek a középiskolában mért adatokkal. A családban megélt munkanélküliség szorosan kapcsolódik az apa iskolai végzettségéhez.

Családon belüli állástalanok száma az apa iskolai végzettségének dimenziójában



A munkanélküliség mellett az is károsan befolyásolhatja a családi élete, ha valamilyen szenvedélybetegségben szenvedő családtag él a háztartásban. E betegségek közül ebben a blokkban a leggyakoribbra, az alkoholra kérdeztünk rá. Erre a diákok 5 százaléka válaszolta, hogy van a családjában alkoholfüggő személy. Ez a szám magasabb is lehet, ez az öt százalék valószínűleg csak a leginkább nyilvánvaló, szembeszökő eseteket takarja.

A családi kapcsolat minőségét az interperszonális interakciók száma alapján próbáltuk meghatározni. Megkérdeztük a diákokat, mennyire jellemző családjukra, hogy különböző alkalmakkor együtt vannak, beszélgetnek-e egymással.

Hét családi tevékenységről kérdeztük meg, hogy mennyire jellemző a válaszadó családjára. A legjellemzőbb, hogy a hétvégéket együtt töltik (százfokú skálán az egyetértés 77 pont), és a hogy a nyári szabadságra együtt megy a család, ha megye (75 pont). A gyakori együttlét és a közös beszélgetések élményét a tanulók túlnyomó többsége átéli, egyharmaduk családjára teljesen, minden második diák családjára inkább jellemző. A közös kirándulás már csak a tanulók kétharmadának jut osztályrészlül, s nekik is inkább ritkábban, mint gyakran. A családon belüli munkamegosztás tényéről tudósít az, hogy a hetedikes diák 30 százalékának családjára teljes mértékben igaz, hogy a házi munkát is együtt végzik, míg az ellenkező póluson is 27 százalékuk van. A filmekben gyakran látott közös reggelik, és még inkább a közös szórakozás (moziba járás) már egyértelműen a negatív tartományba, 50 pont alá esett, ezek nem jellemző tevékenységek a megkérdezett tanulók családjára.

Mennyire jellemző a családra ...



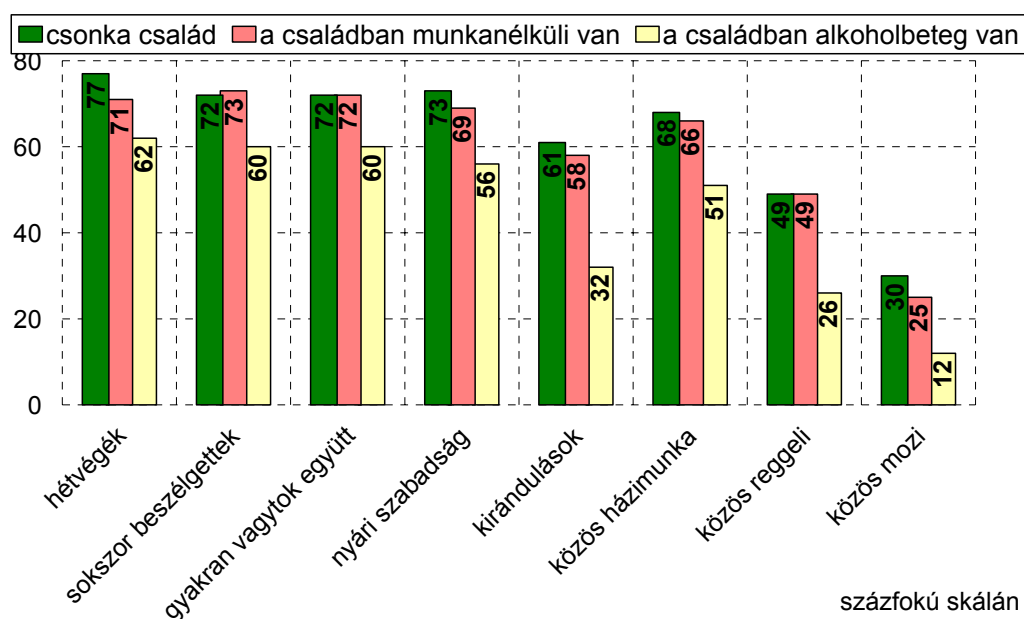
százfokú skálán

Mindent összevetve a vizsgált hetedikes tanulók családjának több mint egytizedére (15 százalék) jellemző, hogy még a hétvégéket sem töltik együtt, nem beszélgetnek egymással s gyakorlatilag egymás mellett élnek, a családi kapcsolataik csak formálisak. A családi élet legfontosabb színterei a hétköznapiak látszó események, közös programok, amikor a család élete a közösségben zajlik. Ezeknek az eseményeknek meghatározó szerepük van a magatartási és viselkedési minták szocializációjában.

Ezeket a családi eseményeket negatívan befolyásolhatja, ha a családban mindennapi probléma a munkanélküliség, a szenvedélybetegség vagy ha a család szerkezet sérült.

Hipotézisünk szerint az ilyen családban élő fiatalok családi közösségi élete is sivárabb, a közös élményekre ritkábban jut csak idő. Az alábbi ábra ezt részben csak igazolja, azokban a családokban, ahol az egyik családtag szenvedélybeteg, sokkal ritkábban élik meg a fenti családi élményeket. Ugyanakkor a munkanélküliség már csak öt eseményt befolyásolt negatívan (közös reggeli, közös mozi, együtt töltött hétvégék, kirándulás, szabadság). Mint az alábbi ábrából kiderül, a kétféle depriváció közül a szenvedélybetegség a súlyosabb a családi életre nézve.

Családi közösségi élmények gyakorisága



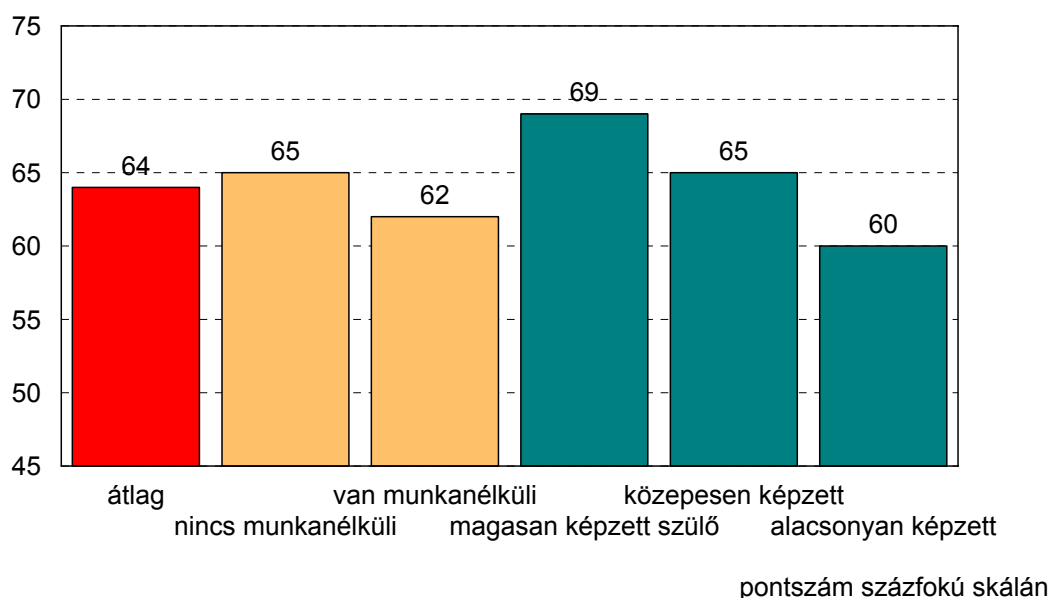
A korábban említett családi struktúra azonban a nyolc itemből csupán hármat befolyásol, és ebből az egyiket nem is negatív irányba a csonka családokra nézve hátrányosan. Az együttes reggelizés, és a közös beszélgetések esetében nincs különbség, míg éppen a közös programok (kirándulás, nyaralás) azok, amelyek esetében a csonka családban élő fiatalok sokkal kevésbé számíthatnak a családi háttérre. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a közösen végzett házimunka tekintetében a éppen a csonka családokban mérhető átlag feletti aktivitás.

A családi élmények gyakoriságára az apa iskolai végzettsége nagyobb hatással van, mint a csonka vagy sérült családi modell. Öt item volt, ahol e dimenzió mentén mértünk szignifikáns különbséget, mégpedig a közös hétvégék, a nyári szabadság, a kirándulások, a reggelik, a közös szórakozás és a beszélgetések esetén. A tendencia mindenhol azonos, minél

magasabb az apa iskolai végzettsége, annál gyakoribbak ezek a családi programok. A legnagyobb rés a közös kirándulások tekintetében volt, a diplomás apák és teljesen képzetlen apák gyermekei közötti véleménykülönbség 19 pont. Itt nyilvánvalóan nem a kereseti lehetőségek közti eltérés játszik elsősorban szerepet, sokkal inkább a különböző kulturális minták.

A jobb érthetőség végett a válaszok alapján szerkesztettünk egy összetett mutatót, mely a családi kapcsolatok erősségét próbálja meghatározni. Ez az érték városban tanuló hetedikes tanulók családját tekintve százfokú skálán kifejezve 64 pont, tehát összesítve a kritikus 50 pontos határ felett van, ám elmarad a 75 pontosnak tekinthető ideális állapottól.

A családi kapcsolat erőssége a szülő gazdasági státusza függvényében



A kapcsolat erőssége a tanulók életkorának emelkedésével jelentősen csökken, természetesen lazulnak a családi kötelek. A mutató értéke a 12 évesek körében 67 pont, a 13 éveseknél 64, a 14 éveseknél pedig csak 61. Az is jellemző, hogy a jobb tanulók családjában (ahol magasabb a szülők kvalifikáltsága) erősebbek a kötelek. A gyenge tanulók körében 61 pont a jó tanulóknál 64, a jeles tanulóknál pedig 69.

A családi programok mellett arra is rákérdeztünk, hogy a szülők mennyire figyelnek a gyermekre. Az általunk felsorolt nyolc itemre adott válaszok százalékos megoszlását a következő táblázat mutatja.

Mennyire jellemző a szüleidre, hogy...

	<i>Gyakran</i>	<i>Alkalmanként</i>	<i>Soha</i>
<i>Aggódnak, ha nem vagy otthon időben,</i>	73	24	3
<i>ha rossz jegyet viszel haza, megszidnak</i>	36	52	12
<i>kikérdezik a leckét</i>	33	59	8
<i>beleszólnak a dolgaiba</i>	22	67	11
<i>veszekednek egymással</i>	4	50	46
<i>engedik, hogy éjszakára kimaradj otthonról</i>	3	28	69
<i>fizikailag bántalmaznak</i>	1	12	87
<i>megkínálnak alkohollal</i>	0	10	90

százalékos megoszlások

A táblázat adatai igen tanulságosak. Mielőtt azonban részletesen megnéznénk őket, érdemes megvizsgálni az egymáshoz való viszonyukat, mégpedig egy ún. korrelációs elemzéssel. Ez az elemzés két jól elkülöníthető halmazt állított fel. Az elsőbe tartozik a szociálisan veszélyeztető családi háttér itemei (fizikai bántalmazás, alkohollal való kínálás, veszekedő szülők) Ezekről könnyű belátni, hogy hasonló elemei negatív családi háttérfaktornak, melyek a magtartás és viselkedés kultúra szempontjából kiemelkedők. Ez a családi légkör ugyanakkor csak a megkérdezett tanulók kisebb részének szüleinekre jellemző, 10 százalékukat alkalmanként megkínálják alkohollal, 13 százalékukat pedig meg is vernek alkalmanként szüleik. A családi perpatvar tekintetében már rosszabb a helyzet, a tanulók 4 százaléka gyakran, 50 százaléka alkalmanként lehet tanúja a szülők veszekedésének.

A másik jól körülhatárolható halmaz a szigorú szülők jellemző itemei (szidás, fizikai bántalmazás, beleszólás a tanuló dolgaiba). Ennek legdominánsabb szála nem más, mint a szidás rossz jegy esetén, a fiatalok harmada kénytelen rendszeresen elviselni. Áttekintve az itemek korrelációs mátrixát kiderül, hogy a lecke kikérdezése nem jár együtt a rossz jegyért kapott szidással, sem a beleszólással, sem pedig a fizikai bántalmazással.

Mindent összevetve a felsorolt szülői magatartásformák közül a legjellemzőbb az aggodás, a tanulók szüleinek kétharmada gyakran aggódik, ha nincs időben otthon csemetéje. A leckét a szülők a egyharmada gyakran, további 59 százaléka alkalmanként kikérdezi a tanulóktól.

Egy másik statisztikai eljárással - klaszteranalízissel - a tanulók válaszai alapján meghatározhatók voltak a tipikus szülői magatartási minták. A számítógépes eljárás három homogén csoportba sorolta a szülőket. Az első, legnagyobb létszámú csoport a gyermekük életére odafigyelő, aggódó szülők csoportja (40 százalék). Ők azok aki, néha kikérdezik a

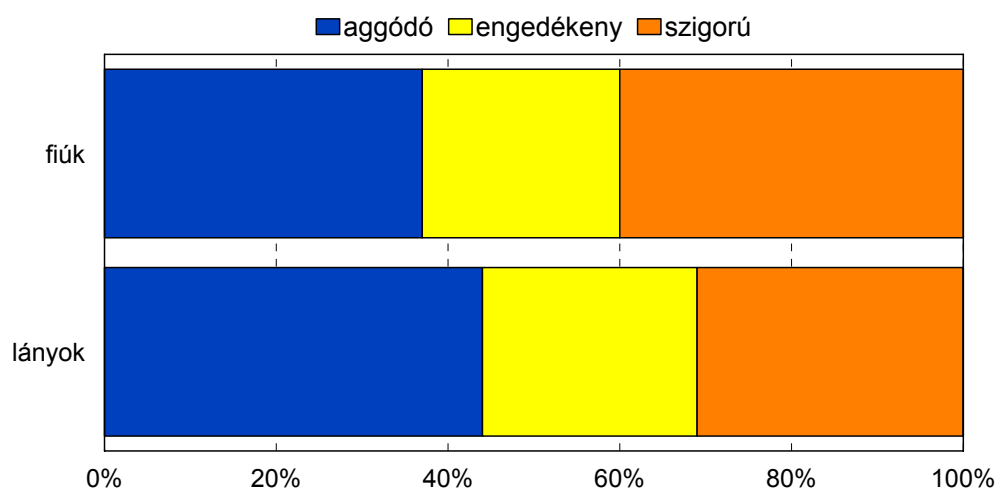
leckét, de nem szidják le a tanulót, ha rossz jegyet szerzett, ugyanakkor alkalmanként beleszólnak a dolgaiba, s nagyon aggódnak, ha nincs otthon időben. A második csoport a kifejezetten szigorú szülőké (36 százalék). A szigorú szülők mindig kikérdezik a leckét, komoly szidással “jutalmazták” a rossz jegyeket, néha egy-két pofon is elcsattan részükről, s rendszeresen beleszólnak a tanuló dolgaiba. A harmadik az engedékeny szülőké (24 százalék). Az engedékeny szülők nem nagyon szólnak bele a diákok dolgaiba, ha megy az iskola, akkor akár éjszakára is kimaradhat a hetedikes diák.

Jellemző, hogy a szigorú szülők az alacsony iskolai végzettségűek körében vannak a legtöbben, míg a magasan kvalifikált szülőkre inkább az aggódó jelző illik. Település szerint vizsgálva a hetedikes tanulók szüleit kimutatható, hogy a bejárásoknál sokkal kevesebb az engedékeny szülő, s az is érezhető, hogy a tanuló tanulmányi eredményének emelkedésével csökken a szigor. Míg a gyenge tanulók 56 százalékának szülei kifejezetten, addig a jeles tanulók szüleinek csupán egyötöde mutat ilyen magatartást.

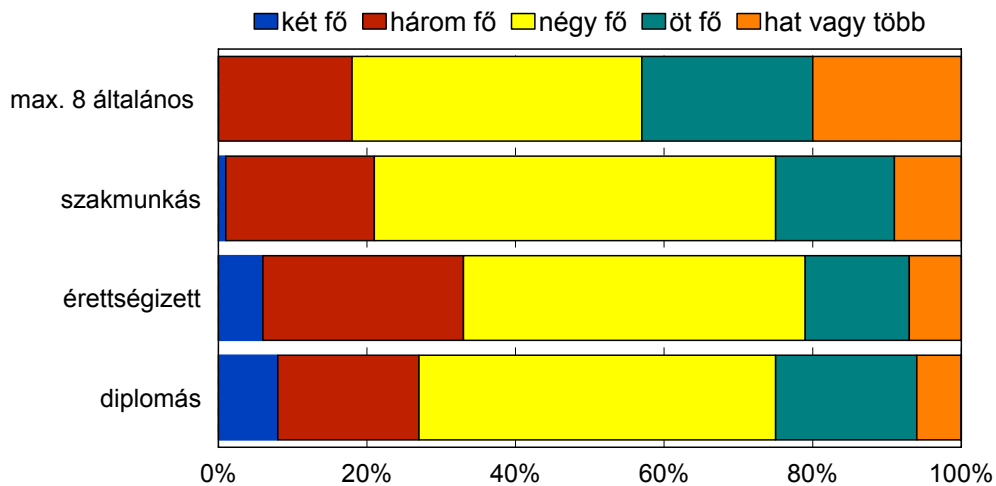
Nemek szerint is mérhető szignifikáns eltérés, míg a lányok 44 százalékának a szüleit inkább az aggódó magatartás jellemzi, s az engedékeny szülők aránya 25 százalék körüben, addig a fiúknál az aggódó szülők aránya 37 százalék, s ezzel párhuzamosan 40 százalékra nő az szigorúnak minősíthető szülők aránya.

A családi kapcsolatok erőssége az aggódó szülőknél a legerősebb (66 pont), míg az engedékenyeknél a legalacsonyabb (60 pont).

A szülői típus a tanuló nemének dimenziójában



A háztartások nagysága az apa iskolai végzettségének dimenziójában



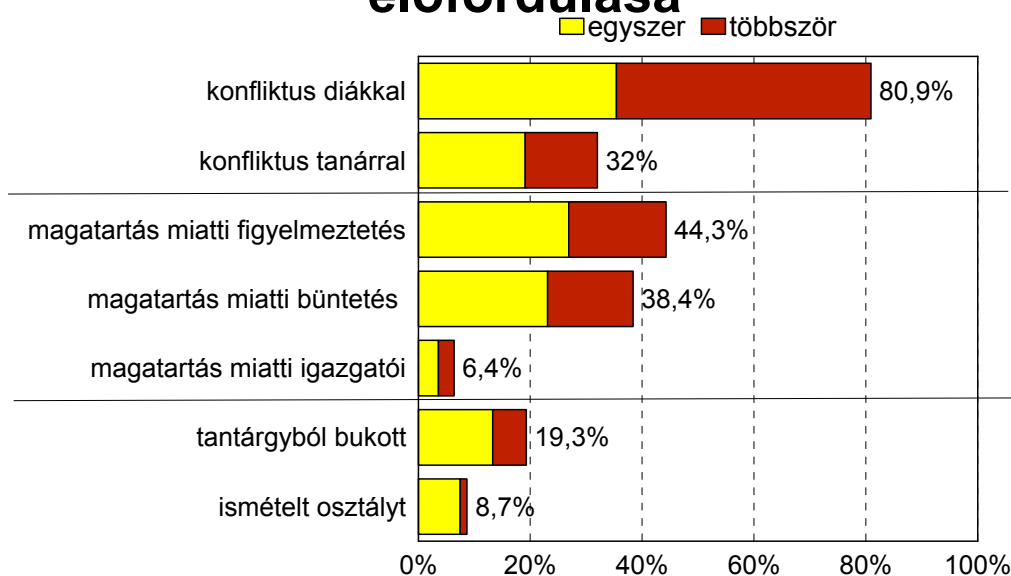
A hetedikes diákok családjának 64 százalékában négy vagy öt fő él közös háztartásban, s további 8 százalékukban ötnél többen. A háromfős családok aránya 23 százalék. A háztartások nagysága változik az apa iskolai végzettségének dimenziójában. Jól mérhető, hogy a szülő iskolai végzettségének növekedésével csökken a közös háztartásban élők átlagos száma. Míg a maximum nyolc osztályt végzett szülők által fenntartott családok 43 százaléka nagycsalád (5 vagy több fő él együtt), addig az érettségizett szülők családjának 21 százalékban, a diplomás szülőknek pedig 24 százalékban kell ekkora családról gondoskodni. Az is megfigyelhető, hogy aggódó szülőknél alacsonyabb a közös háztartásban együtt élők átlagos száma (3.9 fő), mint az engedékeny szülők családjában (4.1 fő), s ez részben magyarázza a tanúsított szülői magatartásformát.

4. ISKOLAI KONFLIKTUSOK

A diákok magatartási és viselkedéskultúrájának egyik fontos összetevője a személyüket érintő konfliktusok előfordulása. Ezek közül is kiemelkednek - különösen általános iskolás korban - a pedagógusok által leggyakrabban tapasztalt magatartási problémák. Ezek a konfliktusok nem csak a tanulóval kialakult gyakran szükségszerűen szubjektív képet alakítják, de visszahatnak a tanulási munka eredményességére is, és az iskolai konfliktusok negatívan befolyásolják az iskolához, tanuláshoz való általános viszonyt.

Tény, hogy a válaszoló diákok 13 százaléka egy, 6 százaléka már több tantárgyból is megbukott az elmúlt évek során, sőt saját bevallásuk alapján 9 százalékuk már évet, osztályt is ismételt, s ez az arány igen magas (1 százalékuk többször is évet ismételt). A bukott tanulók felülreprezentáltak a csonka családban nevelkedők, a fiúk, a szigorú szülők gyermeki és az alacsonyabban kvalifikált családokban élők között. A tanulási problémák és a magatartási problémákból fakadó konfliktus között közepes pozitív korreláció mérhető.

Iskolai konfliktusok, problémák előfordulása



Az iskolán belüli élet - mint minden társadalmi szintér - nem mentes a konfliktusoktól. Ezek a konfliktusok sokféle dimenzió szerint alakulhatnak, lehetnek intézményen belüli interperszonálisak, intézmények és személyek közötti vagy éppen intézmények közötti, s a konfliktusban résztvevő egymáshoz való viszonya szerint lehetnek hierarchizáltak vagy

egymás mellé rendelték. Az iskola világában a leggyakoribb konfliktusforrás interperszonális, melynek hierarchizált változata a tipikus tanár-diák konfrontáció, leggyakoribb vertikális változata pedig a diák-diák konfliktus. A megkérdezett 7 osztályos tanulók egyötöde nyilatkozott úgy, hogy még nem volt semmilyen összetűzése, konfliktusa egyik osztálytársával sem. Azok aránya, akiknek többször is 46 százalék.

A kutatás során kiderült, hogy a tanár-diák viszony sem problémamentes, a vizsgált diákok 19 százalékának egyszer, 13 százalékának többször is volt már konfliktusa, összetűzése iskolai tanárával. A tanulóval és az iskolai tanárral való konfliktus nem független egymástól ($r=+0,26$), s ez azt jelenti, hogy akinek volt már konfliktusa tanárral annak tanulóval is volt összetűzése. Jellemző, hogy a fiúk, a túlkorosak (14, 15 éves hetedikesek) és a gyengébb tanulók az átlagnál gyakrabban kerülnek konfliktusba nevelőikkel, ugyanakkor a szülő iskolai végzettségétől és az szülő magatartási mintájától független az a kérdés, s ez részben arra enged következtetni, hogy a felvállalt konfliktus részben személyiség függő jellemző.

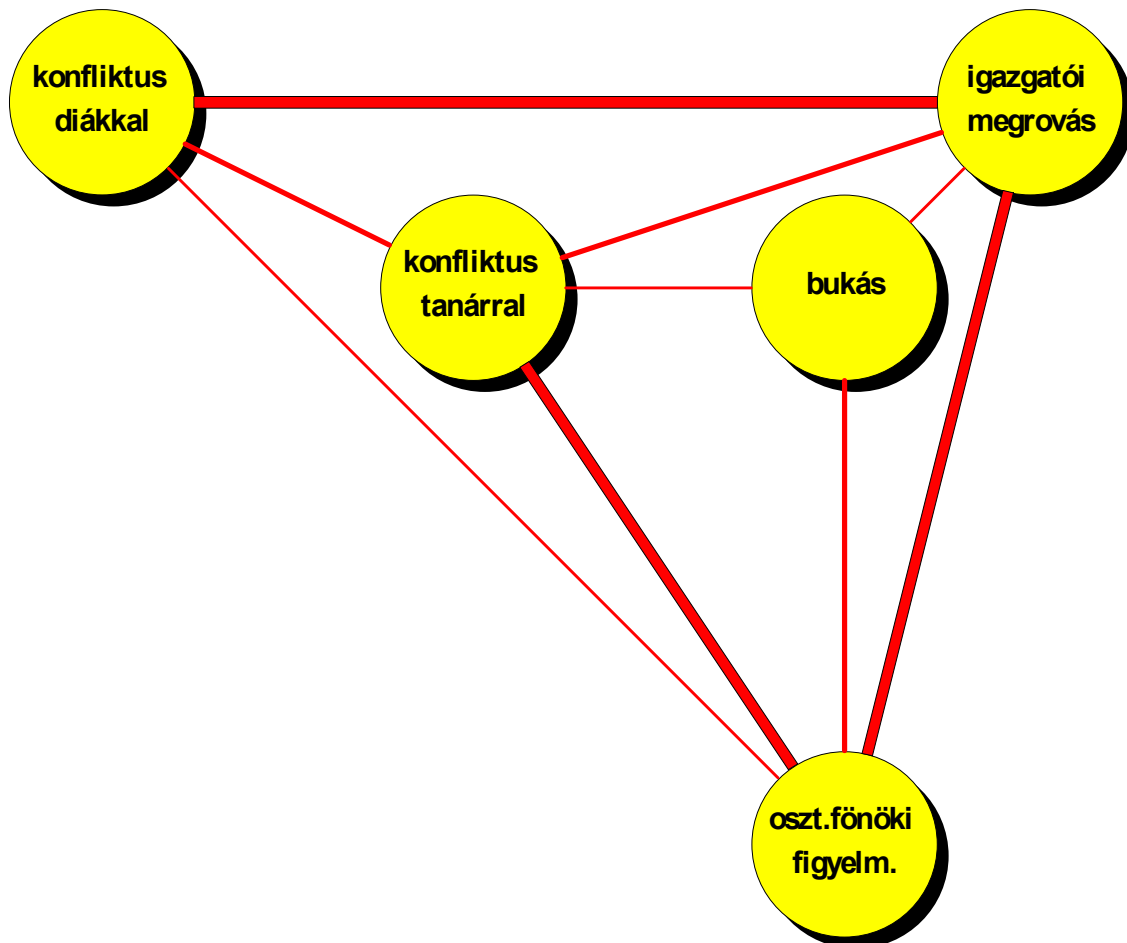
A tanulók 29 százaléka tanárral és tanulóval is került már konfliktusba az iskolán belül, egytizedük többször is. Az ellenkező póluson 16 százalék található, ők azok aki soha senkivel nem konfrontálódnak - saját bevallásuk szerint.

		<i>Konfliktus tanárral</i>		
		egyszer	többször	nem volt
<i>Konfliktus diákkal</i>	egyszer	6	3	27
	többször	10	10	25
	nem volt	3	0	16

Az iskolán belüli magatartási problémák miatt szóbeli osztályfőnöki figyelmeztetésben a tanulók közel fele már részesült, 17 százalékuk többször is. Ennél komolyabb büntetést 38 százalékuk kapott kifejezetten fegyelmi, magatartási problémák miatt (15 százalékuk többször is). A magatartási, viselkedési problémák egyik legsúlyosabb végkifejlete az együttélési szabályok megsértése miatti igazgatói megrovás. A miskolci hetedikes tanulók 6 százalékának volt már ilyen ügye, 3 százalékuknak többször is. Összegezve a különböző iskolai magatartási problémák miatt kimért iskolai büntetésüket, fegyelmezéseket megállapítható, hogy a tanulók 48 százaléka által mutatott magatartás megfelel az iskolában tanító pedagógusok elvárásainak, nem részesültek szankcióban, 37

százalékuk már kapott valamilyen “sárga lapot”, s 15 százalékuk a tanárok által kirótt büntetési tételek szerint kifejezetten “balhész” diák, rendszeresek a magatartásukból fakadó iskolai kudarcélményeik.

Érdeemes megnézni, hogy az iskolai konfliktusok, a magatartási problémák miatti büntetések és a bukás között milyen összefüggés van. Az alábbi ábra az egyes itemek közötti korrelációs hálózatot szemlélteti (minél vastagabb a vonal annál erősebb pozitív korrelációt mérhetünk). Az adott tanuló tanárral és osztálytársakkal szembeni konfliktusa között közepes korreláció van, csakúgy, mint a diákkal szembeni konfliktus és az osztályfőnöki figyelmeztetés között.



Kifejezetten szoros korrelációt mértünk az osztályfőnöki figyelmeztetés és az igazgatói megrovás között (ez logikus is, hiszen aki magatartása miatt az igazgató elé kerül, általában túl van már az osztályfőnök dorgálásán). Az is érthető, hogy a tanárral szembeni konfliktus az osztályfőnöki figyelmeztetéssel áll szoros korrelációban. Akinek igazgatói

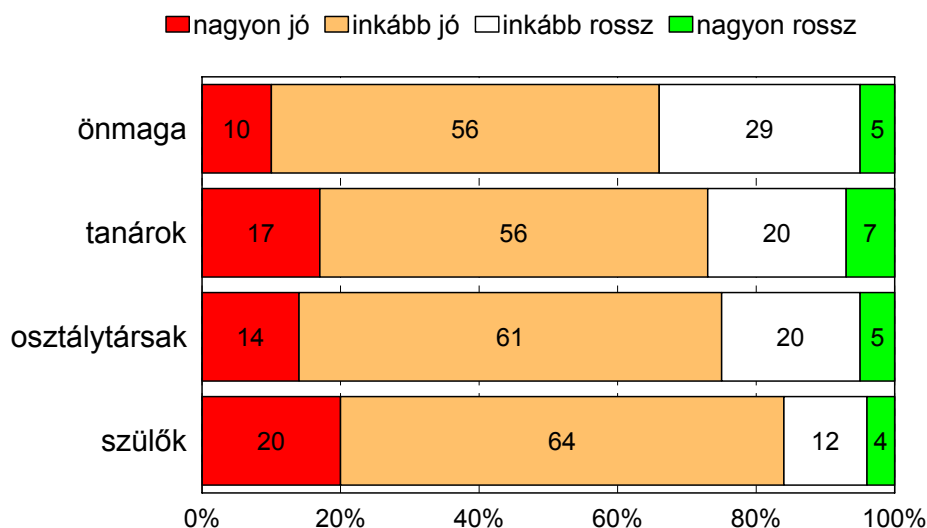
megrovása van, azt nemcsak tanári konfliktusok jellemzik, hanem tanuló összetűzések is.

A legtanulságosabb a konfliktusok, a büntetés bukáshoz való viszonya. A tanulókkal szembeni konfliktusok függetlenek a bukástól, ellenben annál a hetedikesnél, akinél tanári konfliktust regisztráltunk magasabb arányban fordult elő bukás, csakúgy, mint a magatartási problémák miatt büntetést kapott tanulók körében. E mögött részben az iskolai magatartási problémák egyik tipikus kezelési módja húzódhat meg (a rossz magaviselet és a gyenge tanulmányi előmenetel összemossa mellett) a kezelhetetlen tanulókat könnyebben buktatják a tanárok, mint a jó magaviseletű diákokat, és fordítva a jó tanulók magatartási problémáit elnézőbben kezelik a pedagógusok többsége, mint a gyengébb tanulók fegyelmezetlenségét.

Mindezen iskolai konfliktusok rávetődnek a gyerekek énképére is, azok a tanulók, akinek a tanulókkal és tanárokkal is vannak összetűzéseik, a bukottak és a büntetésben már részesültek többsége nem tartja önmagát jó gyereknek, s úgy gondolják a tanáraik is ezen a véleményen vannak. Ugyanakkor ezektől függetlenül úgy vélik, a szüleik és osztálytársaik is inkább jó gyereknek tartják őket.

A válaszoló diákok 10 százaléka rendelkezik stabil nagyon pozitív önképpel a magatartásukat tekintve, míg az ellenkező póluson 5 százalékuk található. A megkérdezettek többsége inkább jó gyereknek tartja magát, mint rossznak, s úgy vélik, hogy a szülők, a tanárok és az osztálytársak is így gondolják.

Ki milyen gyereknek tartja a válaszoló diákot? (a tanulók által vélt válaszok)



A tanulók önbesorolása és a diákok által vélt szülői, tanári és kortárs vélemények

között nagyfokú kongruencia mérhető, vagyis személyiségük e dimenzióban nem válik disszonánssá. Azon tanulók aránya, akik jobb diáknak tartják magukat, mint a környezetüknek tulajdonított vélemény 17 százalék, azoké, akik rosszabb gyerekeknek tartják magukat, mint ahogy szerintük a környezetük tekint rá 34 százalék. A tanulók fele (49 százaléka) ugyanúgy vélekedik magáról, ahogy szerintük a környezetükben lévő tanárok, a szülők vagy az osztálytársak.

5. MAGATARTÁS ÉS NEVELTSÉG

Az 1999-ben a miskolci 9. évfolyamosok körében végzett neveltségi szint vizsgálatakor kiderült, hogy a 14-15 éves diákok felfogása szerint elsősorban akkor tekintünk valakit jólneveltnek, ha illedelmes. Ez elsősorban abban áll, hogy udvarias, tisztelettudó, nem beszél csúnyán, de a kategória tartalmazza az “átadja a helyét, figyelmes, mindig köszön, nem zavarja az órát, rendesen viselkedik az idősekkel, szüleivel, barátaival” válaszokat. A jólneveltség másik fő jellemzője az önfegyelem, az önuralom és normakövetés, az erkölcsi és jogi szabályokhoz való alkalmazkodás. Mindezen jellemzők alapvetően a magatartás és viselkedéskultúra szerves alkotóelemei.

9. osztályosok (1999)	fiúk		lányok	
	néha	gyakran	néha	gyakran
átadod a helyed a buszon valaki másnak	51	40	52	45
amikor valaki beszél, te közbeszólsz	55	8	61	9
másokat zavarsz hangos zenehallgatással	36	18	29	10
háziállatod után eltakarítod a piszkot az utcáról	23	16	25	22
verekedsz valakivel	55	10	25	3
ismerőseid után kiáltasz az utcán	59	18	59	14
nem dohányzók között rágyújtasz	13	12	13	5
szemetelsz az utcán	49	10	50	6
valakit a háta mögött kitárgyaltok	54	10	59	14
felvágsz a barátaid előtt	37	7	18	2

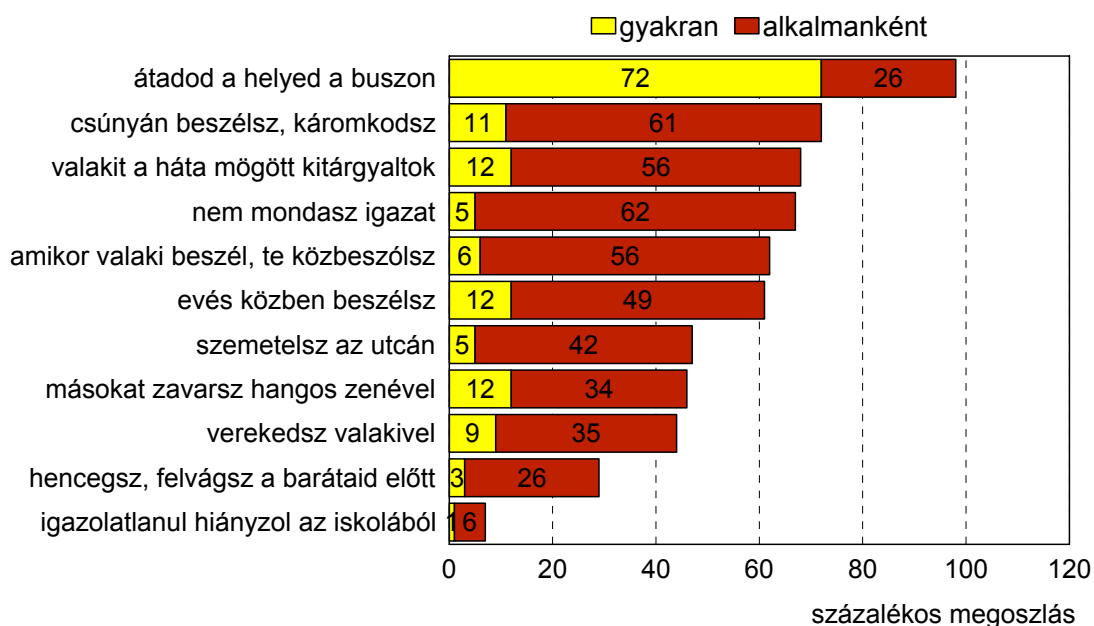
7. osztályosok (2000)	fiúk		lányok	
	néha	gyakran	néha	gyakran
átadod a helyed a buszon valaki másnak	24	74	29	69
amikor valaki beszél, te közbeszólsz	55	7	58	6
másokat zavarsz hangos zenehallgatással	34	15	34	8
verekedsz valakivel	46	12	24	5
evés közben beszélsz	48	8	51	16
szemetelsz az utcán	44	4	39	6
valakit a háta mögött kitárgyaltok	51	8	61	17
hencegsz, felvágsz a barátaid előtt	31	4	21	2
nem mondasz igazat, füllentesz vagy hazudsz	62	5	63	5
csúnyán beszélsz, káromkodsz	65	13	56	10
igazolatlanul hiányzol az iskolából	8	1	4	1

százalékos megoszlás

Legnagyobb arányú egyetértést a pozitív cselekedet esetében regisztráltuk. Pozitív, hogy a hetedikes tanulók 72 százaléka gyakran, további 26 százaléka alkalmanként átadja a buszon a helyét valaki másnak.

A negatívumok közül a káromkodás, csúnya beszéd vezet, a tanulók 61 százaléka alkalmanként csúnyán beszél, 11 százalékuk gyakran teszi ezt. A hangos zenehallgatással másokat 12 százalékuk zavar gyakran, 34 százalékuk alkalmanként. A neveltség jellemzőinél többen említették, mennyire fontos, hogy beszélgetés közben másokat végighallgassunk. Ennek ellenére csak a tanulók egyharmada nem szól közbe soha, ha mások beszélnek. Hasonló ellentmondás feszül az utcai szemtelés kérdésében is. A tanulókat általában zavarja az utcai szemét a városokban, ugyanakkor minden második tanuló - saját bevallása szerint is - alkalmanként szemtel.

Előfordul hogy...



Ahogy az joggal feltételezhető, a fiúk és a lányok válaszai között különbségek mérhetők. Megállapítható, hogy a fiúk körében gyakrabban fordul elő, hogy a hangos zenehallgatással mások nyugalma zavarják, de a verekedés, az utcai szemtelés és a barátok előtti "felvágás", hencegés és a káromkodás, csúnya beszéd is átlagon felüli. Ezzel szemben a lányok körében jellemzőbb viselkedési probléma az evés közbeni beszéd, és az is gyakrabban fordul elő, hogy valakit a háta mögött kitérgyalnak. Végignézve a listát megállapítható, hogy bár az általunk felsorolt magatartási, viselkedési probléma alkalmanként előfordul a tanulóknál, rendszeresen csupán minden tizedik hetedikesnél regisztrálhatók.

Összevetettük azt is, hogy miben tér el a hetedikes és középiskola elsőseinek magatartás e kérdésekben. A két táblázat adatainak összevetéséből jól látható, hogy csupán árnyalatnyi különbségek mérhetők, az alapvető viselkedési jellemzők nem módosulnak. A szülő iskola végzettsége sem befolyásolja érdemben a válaszokat, csupán három cselekedet előfordulásánál mutatható ki a családi háttér képzettségének pozitív hatása, a kvalifikáltabb szülők gyermekei ritkábban zavarnak másokat hangos zenével, ritkábban verekednek s kevésbé szemetelnek. A szülői attitűdök tekintetében azonban jól kirajzolódó tendencia, hogy azon szülők gyermekei, akiket otthon szigorúan nevelnek az átlagnál gyakrabban mutatnak magatartási, viselkedési problémákat.

Az iskolán belül nemcsak általános viselkedési és magatartási szabályok érvényesek, hanem a házirendből fakadó speciális normarendszer is szabályozza az együttélést.

A megkérdezett diákok szerint az iskola tanulóinak csupán 40 százaléka tartja be a házirendet, s 51 százalékuk inkább negatív válaszokat fogalmazott meg. Ugyanakkor a tanárokról e tekintetben nagyon jó véleménnyel vannak, 79 százalékuk úgy gondolja, hogy az iskolájában tanító, oktató pedagógusok inkább igen vagy teljes mértékben betartják a házirendet. Ez azért fontos, mert a személyes példaadás a helyes viselkedési szabályok szocializációjában kitüntetett szerepet játszik.

Véleményed szerint mennyire jellemző az iskolásokra, hogy...

	konfliktusos diák	nem konfliktusos diák
a diákok titokban dohányoznak	65	60
a diákok jól viselkednek	39	53
a diákok betartják a házirendet	39	53
a tanárok betartják a házirendet	70	84
osztálytársaid igazolatlanul hiányoznak az órákról	39	28
osztálytársaid zavarják a tanóra menetét	75	57

egyetértés mértéke százfokú skálán kifejezve

Az a kérdés, hogy az iskola tanulói általában jól viselkednek-e megosztja a diákokat, 42 százalékuk inkább pozitívan, 51 százalékuk inkább negatívan ítéli meg kortársaikat e tekintetben. Emellett rákérdeztünk három konkrét, az iskolai életet szabályozó jogszabályokba ütköző cselekedetre is, a dohányzásra, az igazolatlan hiányzásra ("lógás") és a tanóra menetének zavarására. Ezek közül az igazolatlan hiányzás az, ami általában nem jellemző, míg a titokban történő dohányzás és különösen a tanóra menetének megzavarása

(levelezéssel, beszélgetéssel) a diákok háromnegyede szerint az iskola jellemző magatartáskultúra problémája.

Összevetve a konfliktusos diákok és a nem konfliktusos diákok véleményét látható, hogy az előbbiek negatívabban látják az iskolájuk helyzetét e kérdések alapján.

6. SZEMÉLYISÉGVONÁSOK ÉS MAGATARTÁSFORMÁK

A vizsgálat egyik célja volt, hogy megpróbáljuk körülírni a részben pszichés eredetű magatartási zavarokat, meghatározzunk hogy a szakirodalom által veszélyesnek vagy károsnak vélt személyiségből fakadó magatartásformák előfordulási arányát.

Először nézzük a konkrét pszichés problémák előfordulását. A tanulók többsége a lelki állapotára vonatkozó pozitív jellemzőket érezte magára nézve igaznak, ugyanakkor a vizsgált általános iskolások középiskolások 20-30 százaléka kisebb nagyobb intenzitással, de küszködik valamilyen lelki problémával. Ezek közül kiemelkedik az idegesség, amely 40 százalékuknál fordul elő kisebb-nagyobb rendszerességgel. Félelemérzet, feleslegesség érzése minden ötödik tanulóra jellemző lelki probléma.

A következő állításokat mennyire érzed igaznak magadra nézve?

Pszichés állapot	teljesen %	inkább igen %
Szerelmes vagyok.	33	24
Türelmes vagyok.	13	47
Gyakran idegeskedem.	7	33
Gyakran fog el félelemérzés.	3	15
Néha úgy érzem, senkinek sincs rám szüksége.	5	14
Általában rosszul alszom.	2	5

A magatartás és viselkedéskultúra kérdésköre mindig szociális kontextusban jelentkezi, ezért nem lehet közömbös, hogy a társakkal szemben milyen pozíciót foglalnak el a tanulók, a szociális viszonyrendszerükben milyen szerepet játszanak.

Szociális kapcsolatok	teljesen %	inkább igen %
Elkerülöm a vitákat, konfliktusokat.	24	52
A barátaim általában hallgatnak rám.	7	54
Néha lemondok saját kívánságaimról, engedve mások kívánságainak.	9	52
Vezető szerepre töreksem.	12	23
Kerülöm a társaságot.	1	5

A megkérdezett diákok többsége a társas viszonyaiban- hacsak teheti -elkerüli a konfliktusokat, 24 százalékuk teljesen, 52 százalékuk inkább konfliktuskerülőnek minősíthető. Ugyanakkor a konfliktusaik jelentős részét sokan eleve megspórolják, mert egyrészt 61 százalékuk úgy gondolja, barátai általában hallgatnak rá, másrészt ugyanők ha szükséges képesek lemondani saját kívánságaikról, engedve mások kívánságainak.

A szociális kontextuson belüli vezető szerepre csupán minden tizedik diák törekszik határozottan, s további 23 százalékuk nyilatkozott inkább igennel, mint nemmel. Mindent összevetve a tanulóknak csupán 6 százaléka kerüli a társaságot.

A viselkedés általánosabb jellemzőiről is nyilatkoztak a tanulók. A legnagyobb mértékű egyetértés abban volt, hogy a válaszoló diák általában határozott céljainak követésében, de túlnyomó többségükre az is jellemző, hogy általában rendet tartanak a holmijaik között. Koncentrációs probléma, ábrándozás 10 százalékuknál jelentkezik gyakran, és további 39 százalékuknál alkalmanként előfordul, hogy a figyelme elkalandozik órán.

Ha áttekintjük a pszichés és magatartási problémákat, kiderül, hogy a tanulók többségére nem jellemző a passzivitás, a visszahúzódás.

Viselkedés	teljesen %	inkább igen %
Általában határozott vagyok céljaim követésében.	32	51
Általában rendet tartok a holmijaim között.	30	48
A figyelmem gyakran elkalandozik órán.	10	39
Ha valami bánt, senkinek sem mondom el.	8	30
Gyakran rosszkodom.	5	26

Ha az egyes kijelentésekkel való egyetértés mértékét mérleg-indexre vetítjük (a pozitív tartomány az egyetértés mértékét, a negatív tartomány az elutasítás mértékét jelöli), és az iskolai konfliktusok mentén tekintjük át a válaszokat, szembeszökővé válik az átlagtól való eltérés. A konfliktusos diákok kevésbé türelmesek, figyelmesek, rendszeretők, magányosak, ellenben gyakrabban rosszkodnak, a barátaik jobban hallgatnak rájuk, határozottabbak, vezető szerepre törekednek.

Az egyes állításokkal való egyetértés mértéke

(pontszám mérleg-indexen)

	átlag pont	konfliktusos diák	büntetésben részesült diák	csonka családban nevelkedő
Gyakran rosszkodom.	-22	-2	42	-15
Türelmes vagyok.	13	3	21	10
Gyakran idegeskedem.	-15	-1	-26	-8
Gyakran fog el félelemérzés.	-49	-38	-83	-49
A barátaim általában hallgatnak rám.	19	26	37	20
Általában rosszul alszom.	-76	-68	-79	-69
Néha úgy érzem, senkinek sincs rám szüksége.	-53	-39	-38	-52
Kerülöm a társaságot.	-79	-76	-80	-79
Vezető szerepre törekszem.	-20	-6	-21	-24
Általában határozott vagyok céljaim követésében.	50	57	24	46
Néha lemondok saját kívánságaimról, engedve mások kívánságainak.	13	13	8	9
Szerelmes vagyok.	14	24	16	17
Elkerülöm a vitákat, konfliktusokat.	35	16	19	34
Ha valami bánt, senkinek sem mondom el.	-20	-12	5	-18
Általában rendet tartok a holmijaim között.	41	29	37	38
A figyelmem gyakran elkalandozik órán.	1	20	33	2

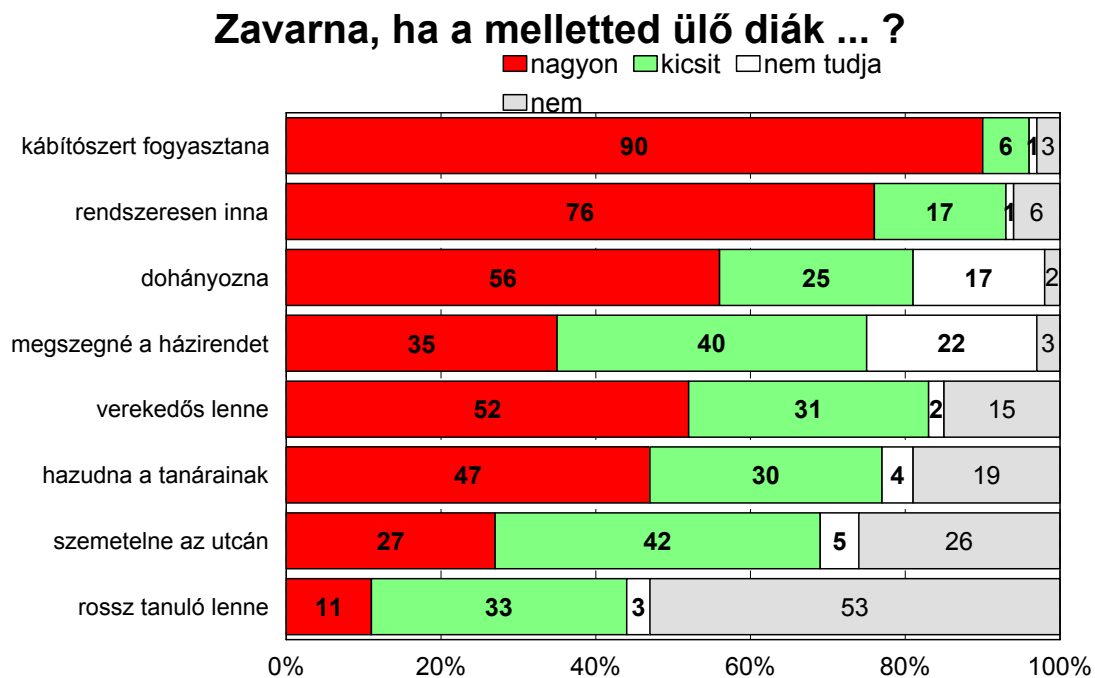
egyértékes mértéke mérleg-indexen

Azok a diákok, akik valamilyen magatartási probléma miatt részesültek komolyabb büntetésben, szankcióban saját bevallásuk szerint is sokkal gyakrabban rosszkodnak, figyelmetlenebbek. Ugyanők kevésbé határozottak, az átlagnál gyakrabban fojtják magukba gondolataikat, ellenben nem félnek s a barátaik hallgatnak rájuk.

7. ATTITÚDOK

A tanulók viselkedése, magatartáskultúrája mögött rögzült beállítódások és attitűd is meghúzódik. A kérdőív három olyan kérdéscsoportot tartalmazott, amelyek segítenek feltárni ezeket az érzéseket, véleményeket.

Az általános iskolás diákok magatartási problémákkal szembeni attitűdjeit először megpróbáltuk elhelyezni egy társadalmi problématerben, ahol több olyan tipikus szociális viselkedési zavart magatartást soroltunk fel, amely jelenleg a többségi társadalom kritikájával, ellenérzésével áll szemben. Arra kértük a tanulókat nyilatkozzanak arról, mennyire tudnák elfogadni a különböző magatartási problémákat, ha a padtársuk produkálná azokat. E kérdések a tanulók tolerancia szintjéről is informálnak minket e tekintetben. S ez sem közömbös, hiszen a személyiség fontos összetevője a tolerancia, mely meghatározza, hogy mennyire vagyunk megengedőek, elnézőek bizonyos normakerülő magatartásformákkal szemben, mennyire fogadjuk el mások - nekünk esetleg nem tetsző – tulajdonságait. Ez a kérdés tulajdonképpen a Bogardus-féle társadalmi távolság skála módosított változata volt. A nyolc felsorolt magatartási probléma elfogadottságát az alábbi ábra szemlélteti.

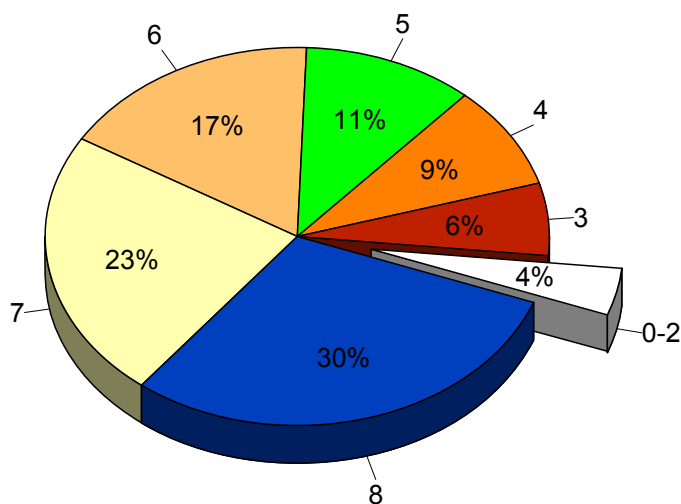


A miskolci hetedikesek körében a fenti ábra tanúsága szerint a felsorolt nyolcból hét

viselkedési probléma ellenszenvet vált ki, igaz eltérő mértékben. A kábítószer fogyasztás és a rendszeres alkoholfogyasztás a tanulók több mint 90 százalékát zavarná, jelentős részüket nagyon. A kifejezetten magatartási problémák közül a verekedés a legelutasítottabb „deviancia”. A szemteléssel kapcsolatban inkább az a 26 százalék a figyelemre méltó, akit ez egyáltalán nem zavar. A legnagyobb bizonytalanság a házirend megszegésével kapcsolatban volt (igaz többségben voltak azok, akikben ez negatív érzéseket keltett), s e mögött az húzódik meg, hogy a diákok maguk is gyakran megsértik azt, bár tudják, hogy nem helyes. A mérleg csak a “rossz tanuló” item tekintetében billen át a másik oldalra, ez az a magatartás, viselkedés, amelyek a diákok többségét nem zavarja.

Mindent összevetve a deviáns csoportok közül a fiatalok 1 százaléka egyik csoportot sem utasította el, s 3 százalékuk csak egy-két csoporttal szemben viselkedett elutasítóan, s ez általában valamilyen legális vagy illegális pszichoaktív szert fogyasztót jelölt. A tanulók 43 százalékuk 3-6 deviáns viselkedést utasít el, s 53 százalékuk hét vagy pedig mind a nyolc csoportot elutasítja.

Elutasított deviáns csoportok száma



Végezetül vizsgáljuk meg, hogy az elutasított csoportok száma mekkora az egyes társadalmi/demográfiai változók mentén. A teljes mintát tekintve a 8 csoportból az elutasított magatartásformák átlagos száma 6.17. A lányok minden csoporttal szemben egy kicsit toleránsabbak. Az apa iskolai végzettsége annyiban befolyásolja a választást, hogy az

iskolázottabb apák gyermekei kevésbé toleránsak (!), csakúgy, mint a jobb tanulók.

A kérdésből klaszteranalízis segítségével elkülönítettük a diákok jellemző válaszcsoportjait. A számítógép három csoportra osztotta a mintát. A klasztereket az alábbi táblázat mutatja be. A táblázatban klaszterenként van sorba rendezve az egyes csoportok elfogadottsági indexe. Ez a szám 1 és 3 között van, az egyes jelzi az elfogadást, a kettes a bizonytalanságot és a hármas az elutasítást. A táblázatban halvány kiemelés jelzi az elfogadott csoportokat, míg a sötétebb kiemelés az elutasított csoportokat.

1. klaszter – elfogadók (22 százalék)		2. klaszter – elítélők (65 százalék)		3. klaszter – bizonytalanok (13 százalék)	
<i>csoport</i>	<i>érték</i>	<i>csoport</i>	<i>érték</i>	<i>csoport</i>	<i>érték</i>
rossz tanuló	1,1	rossz tanuló	2,2	dohányzó	1,1
szemetelő	1,1	megszegi házirendet	2,8	rossz tanuló	1,5
megszegi házirendet	1,8	hazudik tanárainak	2,8	verekedős	1,9
hazudik tanárainak	1,8	verekedős	2,8	megszegi házirendet	2,0
dohányzó	2,5	szemetelne utcán	2,9	szemetelne utcán	2,2
verekedős	2,6	dohányzó	2,9	hazudik tanárainak	2,2
alkoholt fogyaszt	2,8	alkoholt fogyaszt	2,9	alkoholt fogyaszt	2,4
kábítószer fogyaszt	2,9	kábítószer fogyaszt	2,9	kábítószer fogyaszt	2,6

A bizonytalanok esetében két teljesen elfogadott csoport van (dohányosok, rossz tanulók) és az elutasítottak száma is kettő (kábitószeres, alkoholfogyasztás). A megkérdezett tanulók 13 százaléka sorolható ebbe a klaszterbe. Az elítélőknél nincs egyértelműen elfogadott csoport, határozottan elutasított csoport viszont annál több, számszerint 7 (a nyolcból). Ez alapján a megkérdezett diákok többsége, 65 százaléka ítéli el a felsorolt magatartási problémákat. Az elfogadók, mint a csoport neve is mutatja, alapvetően toleráns attitűdökkel rendelkeznek. Csupán két egyértelműen elutasított csoport, s a magatartási gondokat is elfogadják. Ide tartozik a tanulók egyötöde 22 százaléka.

A magatartással, viselkedéssel kapcsolatos véleményekről, az iskolai együttélési viselkedési szabályokról, motivációkról, tanulói jellemzőkről részleteiben is igyekeztünk képet alkotni. Azt kértük a tanulóktól, hogy a viselkedésre, magatartáskultúrára vonatkozó 24

állításról mondják meg, hogy milyen mértékben értenek egyet, mennyire jellemzőek rájuk. Az eredeti négyfokú skálát (teljes mértékben, inkább igen, inkább nem, egyáltalán nem) átszámoltuk egy százfokú skálára. A százfokú skálán az 5 pont feletti pozitív vagy negatív irányú eltérések a statisztikailag jelentősek. Az állításokkal való egyetértés mértékét összefoglalóan az alábbi táblázat mutatja.

Mennyire értesz egyet az alábbi kijelentésekkel?

(az egyetértés mértéke százfokú skálán)

	Pontszám (százaskálán)
Saját sorsunkért önmagunk vagyunk felelősek.	89
Minden feladatot, amellyel megbíznak, igyekszem jól elvégezni.	82
A lelkiismeret-furdalás rosszabb mint a büntetés.	82
Ha az ember rosszat csinál, nem nyugodhat meg addig, amíg jóvá nem teszi hibáját.	81
Nem csak a fiúknak kell udvariasak lenni a lányokkal szemben, hanem a lányok is a fiúkkal szemben.	80
Számomra fontos, hogy mit gondolnak a viselkedésemről a tanárok vagy a szüleim.	79
A tanulónak mindig igyekeznie kell, hogy úgy viselkedjék, ahogy az iskola elvárja tőle.	79
Örülök, ha segíthetek osztálytársaimnak, amikor nehézségeik vannak.	78
Jobb, ha az ember beismeri, amit elkövet, mintha megússza a dolgot.	78
Szeretnék hasonlítani a kedvenc példaképemhez.	78
Nincsenek megmagyarázhatatlan dolgok, mindennek van oka.	77
Nem lehet a gyerekektől elvárni, hogy mindig jól viselkedjenek, amíg fel nem nőnek.	76
Az iskolában megtanítanak fegyelmezettnek lenni.	71
Az iskolai szabályokat mindenáron be kell tartani.	71
Igyekszem minden órára olyan jól felkészülni, ahogy csak tudok.	68
Szüleim annyi szabadságot biztosítanak nekem, amennyit csak lehet, mert tudok vigyázni magamra.	68
Aki nem tud viselkedni, azt a tanárok nem szeretik.	66
Szégyeltem magam, ha rám szólnak mert fegyelmezetlen voltam.	64
A tanárok udvariasak a gyerekekkel szemben.	63
Aki jól viselkedik, az általában jobb jegyet is kap az iskolában.	55
A büntetés az iskolában mindig igazságos.	52
A tanárok túl sokat fegyelmeztetnek, s keveset segítenek igazán a gyerekeknek.	46
Nem érdekelnek az osztályzatok.	46
Mindig talállok kifogást, ha nincs kész a házi feladatom.	44

A város hetedikes tanulóinak viselkedés-kultúrájáról alapvetően pozitív kép rajzolódik ki. A legnagyobb egyetértés abban volt, hogy saját sorsunkért önmagunk vagyunk felelősek, százfokú skálán mérve 89 pont. Szintén magas, 80 pont feletti egyetértésről számoltak azzal kapcsolatban, hogy minden feladatot, amellyel megbízzák őket, igyekeznek jól elvégezni,

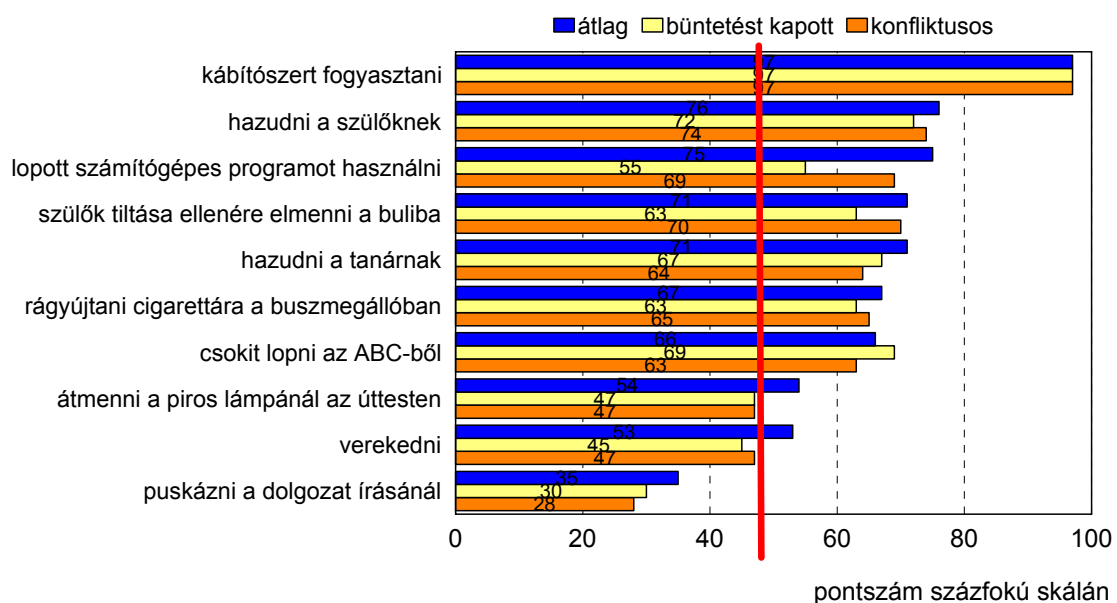
hogy a lelkiismeret-furdalás rosszabb mint a büntetés, és hogy ha az ember rosszat csinál, nem nyugodhat meg addig, amíg jóvá nem teszi hibáját.

E mellett a tanulók döntő többsége a legtöbb itemmel egyetértett, a felsorolt 24 kijelentésből 14 indexértéke 70 pont feletti. A bizonytalanabb tartományba 50-70 pont közé 7 item került. Ezek közül ki kell emelni, hogy az iskolai büntetés igazságosságát a megkérdezettek fele vitatja.

Fontos kiemelni, hogy legtöbb pozitív tartalmú kijelentéssel magasan egyetértenek a tanulók, s az elutasított kijelentések (50 pont alattiak) általában negatív tartalmakra vonatkoznak. Mindebből látszik, hogy a tanulói válaszok elég egyöntetűek, nem differenciáltak, ezért a részletesebb elemzések sem mutattak ki érdemi eltérést az egyes alcsoportok között, azt leszámítva, hogy a konfliktusos diákok általában 5-6 ponttal, a magatartási problémák miatt büntetést kapott tanulók pedig általában 5-10 ponttal alacsonyabb mértékben értettek egyet, ugyanakkor az ő válaszaik is a pozitív tartományban maradtak.

Az empirikus adatfelvétel során - csakúgy, mint a tavalyi neveltségi szint vizsgálatnál - olyan adatokat is gyűjtöttünk, amely alapján képet kaptunk a különböző destruktív viselkedési formák megítéléséről. Arra kértük a tanulókat, hogy az általunk felsorolt cselekményeket értékeljék aszerint, hogy mennyire érzik súlyosnak.

Mennyire súlyosak az alábbi cselekedetek?



A legsúlyosabb bűncselekménynek a kábítószer árusítása minősül, százfokú skálán 97

pont felett van a súlyosságuk. Közepesen súlyosnak ítélik a tanulók a lopott számítógépes programok használatát, a tanároknak és a szülőknek való hazudást, a szülők tiltása ellenére buliba menni, cigizni az utcán. Bizonytalan a megítélése a csokilopásnak, a közlekedési kihágásnak, míg egyáltalán nem súlyos cselekedetnek a verekedést, és a dolgozatnál való puskázást minősítették a diákok.

Szignifikáns eltérés, hogy a lányok a legtöbb cselekedetet átlagosan néhány ponttal súlyosabbnak ítélték, mint a fiúk. A fenti diagramból kiolvasható hogy a magatartási problémák miatti büntetés, illetve az iskolai konfliktusok e válaszokat sem befolyásolták jelentős mértékben.

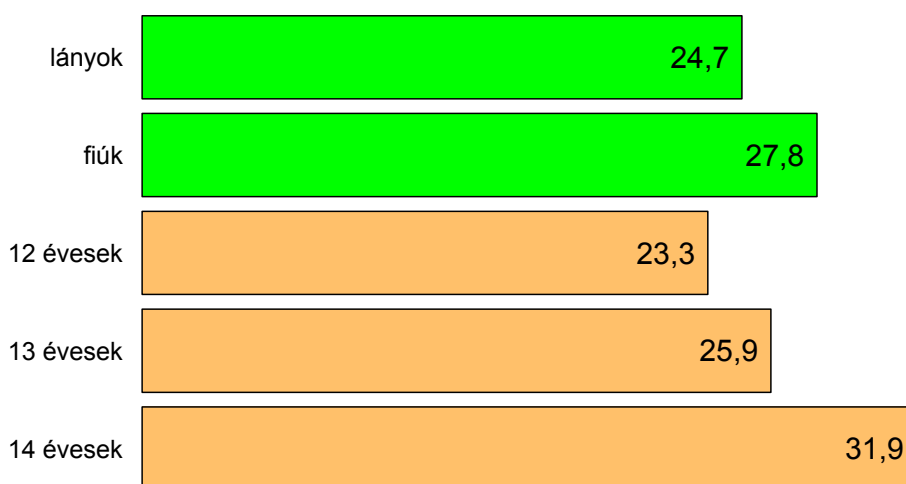
8. MÉDIAFOGYASZTÁS

A megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyok között a tanulók a piaci termékek aktív fogyasztójává váltak. Sokan közülük teljesen önállóan gazdálkodnak, magántulajdonnal, javakkal rendelkeznek, s közvetve vagy közvetlenül igen jelentős összegek elosztása fölött rendelkeznek. Ezek a tények, jellemzők szintén befolyásolják a tanulók magatartási és viselkedési kultúráját, csakúgy, mint a médiafogyasztási szokások.

A fiatalok szabadidős tevékenysége az utóbbi évtizedben a passzív időtöltések felé tolódott el. A tévé, a videó - az utóbbi években a számítógép - az egyik legkönnyebben elérhető, legkényelmesebb szabadidős tevékenység. A tévé, videó nézése nem a fiatalok sajátossága, a felnőttek is ezt jelölték meg a leggyakoribb szabadidős tevékenységnek egy 1995 és 1997 közötti vizsgálat sorozatban.

A diákok az egyik legnagyobb médiafogyasztók. A miskolci hetedik osztályos tanulók egy átlagos hétköznap 180 percet töltenek a tévé előtt, ez hétfőtől péntekig 15 órát jelent. Egy átlagos hétvégi napon 290 percet, majdnem öt órát töltenek a képernyő előtt. Ha mindent összeadunk egy átlagos miskolci hetedikes tanuló egy héten 26,3 órát, azaz a hét 168 órájának 16 százalékát tölti tévé nézéssel.

Tévénézésre fordított átlagos idő hetente



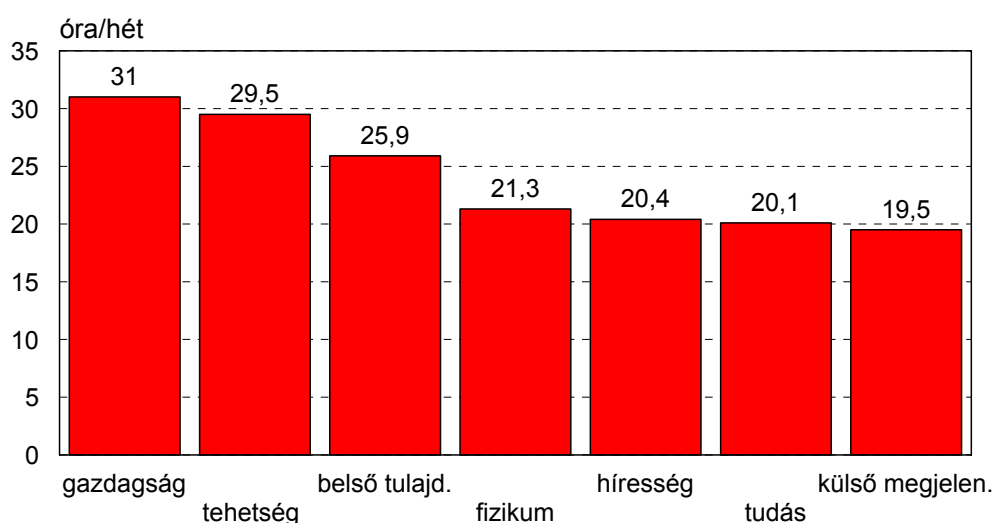
óra/hét

A tévé nézési szokásokat befolyásolják az egyes társadalmi/demográfiai jellemzők. A

fiúk, az idősebb diákok, a gyengébb tanulók és a képzetlen szülők gyermekei az átlagnál többet tévéznek. Míg a diplomás szülők gyermekei 22 órát ülnek a tévé előtt egy héten, addig a szakmunkások gyermekei 27, a max. nyolc osztályt végzettek gyermekei pedig 33 órát.

Az is kimutatható, hogy a konfliktusokban gyakrabban résztvevő tanulók egy kicsit többet ülnek a tévé előtt, mint az átlag, csakúgy, mint a magatartási probléma miatt iskolai büntetést kapott tanulók.

A heti tévénézés a példakép választást motiváló tulajdonság dimenziójában



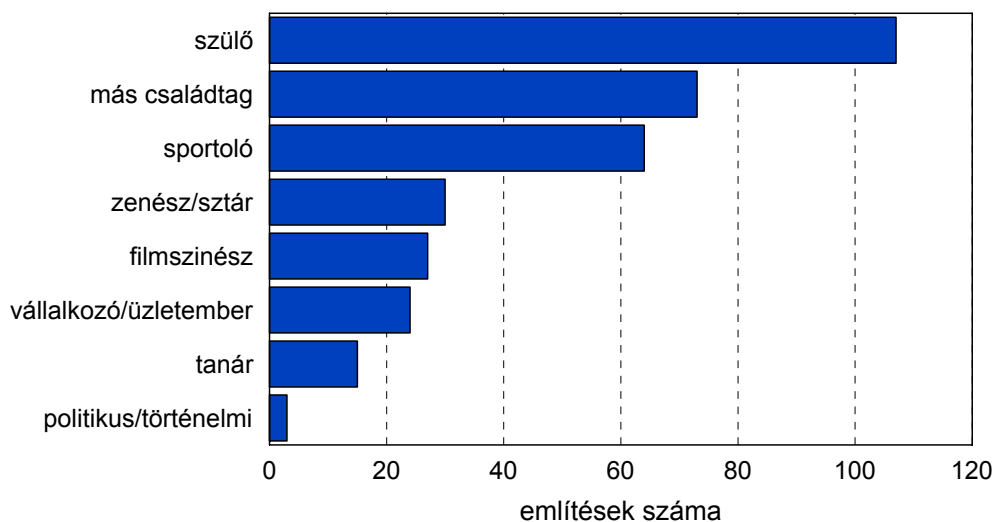
Ha az átlagos heti tévénézési időt a választott példakép legfontosabb tulajdonságának dimenziójában nézzük, kimutathatóvá válik a médiafogyasztás és a személyiség közötti kapcsolat. Azok tévéznek a legtöbbet, akiknek a gazdagság, tehetség és a siker a legfőbb motiváció a példakép kiválasztásában, átlagosan heti 29-30 órát. Akik a belső tulajdonságokra helyezik a hangsúlyt, már kevesebbet tévéznek (25,9 óra/hét), míg a legkevesebbet azok, akik a példaképüket az észbeli képességük (20,1 óra) és a külső megjelenés (19,5 óra) alapján választották.

A tévé mellett ma már a számítógép is komoly szocializációs “intézménnyé” nőtte ki magát, a hetedikesek naponta átlagosan 67 percet töltenek a monitor előtt az iskolán kívüli szabadidejükben.

A fejlődő gyermekben aktívan él a hasonulás és a valahova tartozás vágya, a saját személyiségének kibontakoztatásának igényével együtt. Az hogy kihez szeretnének hasonulni

felőtt korukban - fontos információval szolgálnak értékrendjükéről, különösen akkor, ha ismerjük azokat a tulajdonságokat, amelyek miatt valakit példaképül választanak - hatással van a magatartási és viselkedéskultúrájukra is.

Kihez szeretnél felnőtt korodban hasonlítani?



Az miskolci válaszolók többsége felnőtt korában a családi mintát követve a szülőket jelölte meg mint olyan valakit, akihez hasonlítani szeretne, a válaszolók 22 százaléka így nyilatkozott (az apa és az anya említési száma nagyjából megegyező). Szintén sokan szeretnék hasonlítani valamilyen más családtagjukhoz, rokonukhoz (nagybácsi, nagynéni, nagyszülő, idősebb testvér), a tanulók 15 százaléka őket jelölte meg. A rangsorban a harmadik helyre szorultak a sportolók. Minden tizedik tanuló választotta őket példaképül. Voltak, akik kedvenc zenészüket, imádott - mai - filmsztárokat vagy sikeres modelleket említettek. Néhány tanuló politikusokhoz, történelmi személyekhez szeretne hasonlítani (pl. Sissy, Antall József, Lady Diana). A nagyformátumú tanárok, a tanuló által tisztelt, és elfogadott pedagógust a válaszoló diákok 3 százaléka említett, valamivel kevesebb, mint ahányan sikeres helyi vagy nemzetközi szintű vállalkozókat, üzletembereket.

Azt is megkérdeztük a tanulóktól, hogy melyik tulajdonsága miatt választotta azt, akihez hasonlítani szeretne. A legtöbbeket - közel minden második válaszadót - a példakép valamely pozitív belső tulajdonsága motiválta (pl. jószívű, igazságos, becsületes, nagylelkű), a tanulók 47 százaléka ezért tekint példaképül a választott személyre. Második helyen a példakép tehetsége, valamiben való kiemelkedése áll. Az észbeli képességek csupán a

harmadik helyre szorultak, alig megelőzve a gazdagságot, sikert, s a többi tulajdonság, tényező (külső megjelenés, rokonsági viszony, híresség, ismertség, fizikum) említési aránya 5 százalék alatti.

A példakép kiválasztását motiváló tulajdonságok

Tulajdonság	átlag	fiúk	lányok	konflik- tusos	kapott büntetést
Belső tulajdonság	47	31	62	39	42
Tehetség	19	28	10	16	26
Észbeli képességek	12	11	13	13	9
Gazdagság, siker	5	9	2	10	5
Fizikum, erő	4	7	0	7	5
Külső megjelenés	4	1	7	6	2
Híresség, ismertség	1	1	2	2	2
Rokonsági viszony	1	1	1	1	1

százalékos említési arány az egyes alcsoportokban

Érdeemes megnézni, hogyan oszlik meg e kérdésben a fiúk és a lányok véleménye. A táblázatból látható, hogy a lányok közel kétharmada (62 százalék) belső tulajdonságot jelölt meg, míg a fiúknak csupán egyharmada adott ilyen választ, s a lányoknak fontosabbak az észbeli képességek, valamint a külső megjelenés is. Ezzel szemben a fiúk többre értékelték a példaképük tehetségét, gazdagságát, ismertségét valamint fizikumát.

Ha a korábban kialakított konfliktusos-iskolai büntetést kapott dimenziók mentén vizsgáljuk a példaképek választását motiváló tulajdonságokat, szintén mérhető véleménykülönbség. A konfliktusos tanulóknak az átlagnál fontosabb a gazdagság, a siker, a fizikum és a külső megjelenés, míg a magatartási problémák miatt iskola büntetést elszenvedett tanulók a választott példaképük tehetségét hangsúlyozzák.